

Rusko-ukrajinski odnosi: od suživota u totalizarizmu do rata

Lovrić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:607894>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

ANA LOVRIĆ

DIPLOMSKI RAD

**RUSKO-UKRAJINSKI ODNOSI: OD SUŽIVOTA U
TOTALITARIZMU DO RATA**

Zagreb, rujan 2022.

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

**DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNIH ODNOSA I DIPLOMACIJE**

**RUSKO-UKRAJINSKI ODNOSI: OD SUŽIVOTA U
TOTALITARIZMU DO RATA**

**RUSSIAN-UKRAINIAN RELATIONS: FROM
COEXISTENCE IN TOTALITARIANISM TO WAR**

KANDIDAT: ANA LOVRIC

MENTOR: DR. SC. MIRKO BILANDŽIĆ, red. prof.

Zagreb, rujan 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem i predmet istraživanja	1
1.2. Cilj i svrha istraživanja	2
1.3. Istraživačka pitanja i hipoteze	2
1.4. Metode istraživanja.....	3
1.5. Struktura rada.....	4
2. POVIJEST RUSKO-UKRAJINSKIH ODNOSA.....	5
2.1. Srednjovjekovna Kijevska Rusija.....	5
2.2. Ukrajina u okvirima carske Rusije	8
2.3. I. svjetski rat, rane sovjetske godine i II. svjetski rat.....	11
2.4. Ukrajina u SSSR-u nakon II. svjetskog rata	13
2.5. Odnosi Ukrajine i Rusije nakon raspada SSSR-a	19
2.6. Novija povijest odnosa	23
2.7. Ruska perspektiva Ukrajine	31
3. MEĐUNARODNA PERSPEKTIVA RUSKO-UKRAJINSKIH ODNOSA	35
3.1. EU perspektiva.....	35
3.2. NATO perspektiva.....	37
3.3. SAD perspektiva.....	40
4. INVAZIJA RUSIJE NA UKRAJINU.....	42
4.1. Prijetnje Rusije vojnom invazijom	43
4.2. Ulazak u rat i kronologija događanja	44
4.3. Međunarodni odgovor na invaziju.....	49
4.4. Mogući scenariji	53
5. ANALIZA ODNOSA DVIJU ZEMALJA	55
6. BUDUĆNOST RUSKO-UKRAJINSKIH ODNOSA	59

7. ZAKLJUČAK	61
LITERATURA	65
POPIS SLIKA	71
PRILOZI.....	72

SAŽETAK

Predmet ovog diplomskog rada su ključni problemi u rusko-ukrajinskim odnosima. Povijesno gledano, Rusija veći dio Ukrajine smatra svojim dijelom, a Ruse i Ukrajince jednim narodom. Fokus rada je na dinamici zbivanja u Ukrajini u kontekstu rusko-ukrajinskih odnosa, uz analizu unutarnjih zbivanja u obje zemlje. Identificirano je niz povijesnih i aktualnih kriza koje se međusobno presijecaju, od kojih svaka pogoršava stanje. Provedbom istraživanja u radu detektirani su ključni problemi rusko-ukrajinskih odnosa neophodni za razumijevanje aktualnog odnosa i budućnost dviju zemalja. Istraživanjem se osigurao cjelokupni pregled argumentiranih podataka o složenosti odnosa Ukrajine i Rusije, što predstavlja polaznu bazu podataka za daljnja istraživanja ovog područja. Metodologija istraživanja temelji se na načelima objektivnosti i historicizma, kao i na metodama istraživanja: povijesno-komparativnoj metodi, povijesno-genetičkoj metodi, prediktivnoj metodi, diskurzivnoj analizi, analizi dokumenata. Metodom kompilacije, na temelju spoznaja i opažanja različitih autora, izvode se vlastita opažanja i zaključci autora. Na temelju rezultata i spoznaja do kojih se istraživanjem došlo, potvrđuje se postavljena hipoteza kako temelj problematike rusko-ukrajinskih odnosa leži u gospodarskoj, socijalnoj i političkoj povezanosti dviju zemalja od najranije povijesti. Ukrajina nakon raspada SSSR-a teži Zapadu, Europskoj uniji i NATO-u, no Rusija to smatra diskretnom prijetnjom, što dovodi do zaoštavanja odnosa i sukoba 2014. Stoga se zaključuje kako je sve veća integracija Ukrajine u euroatlantske institucije, a posebno u NATO, dovela do eskalacije odnosa dviju zemalja i ruske invazije.

KLJUČNE RIJEČI: *rusko-ukrajinski odnosi; invazija; Rusija; Ukrajina; NATO*

SUMMARY

The subject of this thesis is the key problems in Russian-Ukrainian relations. Historically, Russia considers most of Ukraine as its part, and Russians and Ukrainians as one people. The focus of the work is on the dynamics of events in Ukraine in the context of Russian-Ukrainian relations, along with the analysis of internal events in both countries. A number of intersecting historical and current crises have been identified, each of which worsens the situation. By carrying out the research in the paper, the key problems of Russian-Ukrainian relations necessary for understanding the current relationship and the future of the two countries were detected. The research provided an overall overview of the argumentative data on the complexity of the relationship between Ukraine and Russia, which represents the starting database for further research in this area. The research methodology is based on the principles of objectivity and historicism, as well as research methods: historical-comparative method; historical-genetic method; predictive method; discursive analysis; document analysis. Using the compilation method, based on the knowledge and observations of different authors, the authors' own observations and conclusions are derived. On the basis of the results and findings obtained through the research, the hypothesis that the basis of the problem of Russian-Ukrainian relations lies in the economic, social and political connection of the two countries from the earliest history is confirmed. After the collapse of the USSR, Ukraine aspires to the West, the European Union and NATO, but Russia considers this a discrete threat, which leads to a worsening of relations and conflicts in 2014. Therefore, it is concluded that the increasing integration of Ukraine into the Euro-Atlantic institutions, and especially into NATO, led to the escalation of relations between the two countries and the Russian invasion.

KEY WORDS: *Russian-Ukrainian relations; invasion; Russia; Ukraine; NATO*

1. UVOD

Uvidom u povijest vidljivo je kako je Ukrajina više stoljeća bila u sukobu ili podijeljena između Rusije i Zapada. Mnogi ukrajinski čelnici nastojali su stvoriti jedinstvenu suverenu i neovisnu državu, a Ukrajina je postala neovisna 1991. godine. No, teško je govoriti o pravoj neovisnosti s obzirom na stvaranje neovisne države pod određenim moskovskim uvjetima.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Zbog raznolikih veza koje postoje između Rusije i Ukrajine, ovim dvjema državama bilo je iznimno teško uspostaviti normalne međudržavne odnose. Rusija je priznala ukrajinsku neovisnost i granice (tj. potpisala ugovor o međusobnim odnosima) tek 1997. godine, i to samo pod pritiskom međunarodne zajednice. Može se reći kako je Ukrajina nastala više iz nepredviđenih geopolitičkih okolnosti nego po planu, postavši tampon-zona između Rusije i njenih protivnika. Raspad jedinstvenog ekonomskog sustava SSSR-a rezultirao je mnogim poteškoćama, kako za Rusiju tako i za Ukrajinu. Ukrajina se, međutim, morala suočiti s ozbiljnijim problemima jer je ovisila o svom partneru. Ipak, unatoč pokušajima ruske strane da izvrši pritisak, Ukrajina je s velikom odlučnošću branila svoju gospodarsku neovisnost. Ukrajinci danas, osobito u središnjim i zapadnim regijama, traže budućnost kao dio Zapada i, idealno, kao članice Europske unije i NATO-a. To iz ruske perspektive znači da je Ukrajina sve neprijateljskija. Odnosi Ukrajine s Moskvom ključno su pitanje njezine vanjske politike u tolikoj mjeri da je svaka opcija ukrajinske vanjske politike prije svega izbor oblika njezinih odnosa s Rusijom. To je uglavnom posljedica geografske i geopolitičke situacije Ukrajine, nasljeđa višestoljetnih političkih, gospodarskih i kulturnih veza između ovih dviju zemalja, kao i neizbježno dominantnog položaja Rusije u međusobnim odnosima. Rusija ne odobrava sve veću integraciju Ukrajine u euroatlantske institucije, a posebno u NATO. To uključuje postavljanje vojnih sustava NATO-a, opskrbu opremom, obuku i zajedničke vježbe, čime se mijenja ravnoteža vojne moći između Rusije i Ukrajine. Rusija želi jamstvo da se NATO neće kretati dalje na istok. Ruska javnost podržava ideju da se mora braniti od sve bližeg prodora NATO-a na rusku granicu. Međutim, unutar Rusije nikako ne postoji snažna potpora novom vojnom sukobu. Iako su prognoze ukazivale kako bi nove vojne intervencije Rusije nad Ukrajinom dovele do jačeg savezništva ostatka Ukrajine sa Zapadom, ali i poticanja drugih

država da poduzmu korake za jačanje svojih obrambenih sposobnosti s obzirom na Rusiju, Rusija je u veljači 2022. godine započela invaziju na Ukrajinu. Invazija je označila eskalaciju Rusko-ukrajinskog rata započetog 2014. godine.

Predmet ovog diplomskog rada su ključni problemi u rusko-ukrajinskim odnosima. Povijesno gledano, Rusija veći dio Ukrajine smatra svojim dijelom, a Ruse i Ukrajince jednim narodom. Ukrajina je, s obzirom na broj stanovnika, gospodarstvo i veličinu teritorija, jedna od najvećih nasljednica SSSR-a, no u novijoj povijesti zemlja teži Zapadu. Kriza odnosa dviju zemalja eskalirala je 2014. godine aneksijom Krima i zauzimanjem ključnih vladinih zgrada na istoku zemlje od strane proruskih separatista.

1.2. Cilj i svrha istraživanja

Cilj rada je istražiti, analizirati i objasniti složene rusko-ukrajinske odnose kako bi se detektirali ključni problemi koji su u konačnici doveli do invazije Rusije na Ukrajinu. Cilj rada također je, na temelju analize aktualnog stanja, projicirati moguće scenarije i budućnost odnosa dviju zemalja u međunarodnom kontekstu. Svrha rada je, na temelju analize, produbiti znanje o složenosti odnosa dviju zemalja s globalnim utjecajem. Svrha je također objediniti sve dosadašnje spoznaje i znanja iz povijesti i o aktualnom stanju odnosa dviju zemalja i njihovog utjecaja na ostatak svijeta.

Provedbom istraživanja u radu detektirani su ključni problemi rusko-ukrajinskih odnosa neophodni za razumijevanje aktualnog odnosa i budućnosti dviju zemalja. Istraživanje će osigurati cjelokupni pregled argumentiranih podataka o složenosti odnosa Ukrajine i Rusije, što predstavlja polaznu bazu podataka za daljnja istraživanja ovog područja.

1.3. Istraživačka pitanja i hipoteze

Na temelju iznesene problematike, predmeta i ciljeva istraživanja, postavljaju se sljedeća istraživačka pitanja:

1. Na kojim se povijesnim činjenicama temelje ključni problemi odnosa Rusije i Ukrajine danas?

2. Koji su interesi današnje Ukrajine?
3. Koji su interesi Rusije u Ukrajini?
4. Kako rusko-ukrajinske odnose vidi ostatak svijeta?
5. Što je motiviralo poteze Rusije protiv Ukrajine?
6. Što je pokrenulo krizu odnosa 2014. godine?
7. Koji su konačni ciljevi Rusije, a koji Ukrajine?
8. Kakva je perspektiva rusko-ukrajinskih odnosa?

Postavljaju se i hipoteze rada:

H1: Temelj problematike rusko-ukrajinskih odnosa leži u gospodarskoj, socijalnoj i političkoj povezanosti dviju zemalja od najranije povijesti.

H2: Sve veća integracija Ukrajine u euroatlantske institucije, a posebno u NATO, dovela je do eskalacije odnosa dviju zemalja i ruske invazije.

1.4. Metode istraživanja

Metodologija istraživanja temelji se na načelima objektivnosti i historicizma, kao i na metodama istraživanja: povijesno-komparativnoj metodi (odnosi Rusije i Ukrajine od najranije povijesti do danas), povijesnoj metodi (analiza evolucije statusa Ukrajine i njenog odnosa s Rusijom), prediktivnoj metodi (za pronalazak uzroka i veza na temelju podataka iz prošlosti), diskurzivnoj analizi, analizi dokumenata. Metodom kompilacije, na temelju spoznaja i opažanja različitih autora, izvode se vlastita opažanja i zaključci autorice.

Za potrebe pisanja rada koriste se radovi širokog spektra znanstvenika i pitanja izravno povezanih s temom rada. U radu je korištena stručna znanstvena literatura i dosadašnja istraživanja. U radu se također analizira širok raspon međunarodnih dokumenata univerzalne i regionalne prirode, kao što su međunarodni ugovori, rezolucije UN-a, dokumenti međunarodnih konferencija, izvještaji i drugi dokumenti. Za pregled i analizu novijih događanja koriste se novinski članci, intervjui i svi javno dostupni materijali objavljeni na internetskim portalima.

1.5. Struktura rada

Rad je podijeljen na sedam međusobno povezanih poglavlja. Prvo poglavlje, **Uvod**, predstavlja predmet, problem, ciljeve, pitanja i hipoteze rada. Drugo poglavlje predstavlja **povijest rusko-ukrajinskih odnosa** i obuhvaća pregled od srednjovjekovne Kijevske Rusije do novije povijesti odnosa i ruske perspektive Ukrajine. Treće poglavlje osvrće se na **Međunarodnu perspektivu rusko-ukrajinskih odnosa** gdje se analizira EU, NATO i SAD perspektiva odnosa. Četvrto poglavlje daje uvid u **invaziju Rusije na Ukrajinu** gdje se kronološki analiziraju događanja, međunarodni odgovori i mogući scenariji. Peto poglavlje **analizira problematiku odnosa**, dok šesto poglavlje daje mogući odgovor na **budućnost rusko-ukrajinskih odnosa**. Sedmo poglavlje je **zaključak** rada.

2. POVIJEST RUSKO-UKRAJINSKIH ODNOSA

Kako bi se razumjela aktualna događanja, potrebno je prikazati i analizirati odnose dviju zemalja, što slijedi u nastavku ovog rada. Prikaz obuhvaća povijest od najranijih početaka do danas.

2.1. Srednjovjekovna Kijevska Rusija

Kijevska Rusija (862. – 1242.) bila je srednjovjekovna politička federacija smještena u današnjoj Bjelorusiji, Ukrajini i dijelu Rusije (potonja je dobila ime po Rusima, skandinavskom narodu). Naziv Kijevska Rusija je novija (19. stoljeće) oznaka, ali ima isto značenje kao „zemlja Rusa“, po čemu je regija bila poznata u srednjem vijeku. Rusi su vladali iz grada Kijeva, pa je „Kijevska Rusija“ jednostavno značila „zemlje kijevske Rusije“ (Plokhyy, 2008). Rusi se prvi put spominju u *Annals of Saint-Bertin* koji bilježi njihovu prisutnost u diplomatskoj misiji iz Konstantinopola na dvoru Luja Pobožnog (r. 814. – 840.). Anali tvrde da su bili Šveđani, ali njihova etnička pripadnost nikada nije čvrsto utvrđena. Priča o dolasku Rusa na istok prvi je put ispričana u Primarnoj kronici (također poznatoj kao Priča o prošlim godinama, oko 12. st.) Rusije (Franklin & Shepard, 1996). Ovo djelo govori o tome kako su ljudi u zemlji pozvali Ruse (identificirane kao skandinavski Vikinzi) da vladaju i održavaju red u njihovoj zemlji sredinom 9. stoljeća nove ere. Tri brata, uključujući i jednog po imenu Rurik, prihvatili su poziv i osnovali dinastiju Rurik koja će trajati više od 700 godina. Ovu verziju događaja u današnje vrijeme podržavaju povjesničari koji se nazivaju normanistima (oni koji prihvaćaju nordijsko podrijetlo za dinastiju Rurikida), a osporavaju je takozvani antinormanisti koji zagovaraju slavensko podrijetlo Rusije. Normanističke tvrdnje danas se smatraju valjanijima i općenito je prihvaćeno da je nordijski vođa Rurik (r. 862. – 879.) osnovao dinastiju koja će opstati, u neprekinutom nizu, kroz vladavinu Ivana IV., prvog cara Rusije (r. 1547. – 1584.) poznatog i kao Ivana Groznog. Država Kijevska Rusija pala je pod Mongole između 1237. i 1242. godine razbijajući regiju u komade koji su se na kraju razvili u moderne države Bjelorusiju, Rusiju i Ukrajinu (Mark, 2018).

Jedan od ključnih vladara Kijevske Rusije, Vladimir Veliki (Vladimir Svjatoslavič Veliki), bio je sin kijevskog kneza Svjatoslava I. iz dinastije Rurikida. Vladimir Veliki vladao je od 980. do

1015. godine te je konsolidirao Rusko Carstvo od današnje Bjelorusije, Rusije i Ukrajine do Baltičkog mora i učvrstio granice protiv upada Bugara, baltičkih plemena i istočnih nomada. Izvorno sljedbenik slavenskog poganstva, Vladimir je prešao na kršćanstvo 988. godine i kristijanizirao Kijevsku Rusiju. Stoga je poznat i kao svetac (Internet Encyclopedia of Ukraine, 2001). Moskva danas tumači srednjovjekovnog vladara kao ujedinitelja i oca utemeljitelja sveruske države, a Kijev ga smatra ocem utemeljiteljem ukrajinske države – države koja ima svoju povijest i budućnost bez Rusije. Kip Vladimira Velikog ukrašava nasip rijeke Dnjepra koja teče kroz Kijev, a njegov lik nalazi se i na ukrajinskim novčanicama. Kip Vladimira Velikog stoji i u Kremlju u Moskvi otkako je njegov kip otkrio ruski predsjednik Vladimir Putin 4. studenog 2016. godine (Kappeler, 2014). Kako navodi Appels (2019), mnogi politički sporovi tiču se srednjovjekovne ili čak antičke povijesti, pitanja naslijeđa antičkih država i kultura. Među brojnim primjerima mogu se navesti rasprave o naslijeđu Makedonije između Makedonaca, Grka i Bugara, kontroverze o Transilvaniji između Mađara i Rumunja, prijepore između Srba i Albanaca oko Kosova ili između Armenaca i Azera oko Nagorno-Karabaha. Nesumnjivo je da i Kijev i Moskva cijene naslijeđe ove srednjovjekovne istočnoslavenske federacije i njezina oca osnivača. U današnje vrijeme Rusija i Ukrajina su uključene u „rat sjećanja“. Povijest je jedan od ključnih čimbenika nacionalnog identiteta i koristi se u politici povijesti od strane država i društava. Nacionalno kolektivno sjećanje na ukrajinsku državu jedan je od građevnih blokova neovisne države od 1991. godine – a možda je čak i najvažnije. Nakon raspada Sovjetskog Saveza, Ukrajina je morala razviti novi nacionalni narativ jer je sovjetski narativ postao neprikladan. Kontroverza o Kijevskoj Rusiji je ahistorijska jer odražava moderne tenzije između Rusije i Ukrajine u duboku, srednjovjekovnu povijest. Međutim, to nije neobično jer mnogi sukobi unutar Europe vuku korijene iz srednjeg vijeka. Stoga je iznimno važno utvrditi kakva je država bila Kijevska Rusija i zašto je i Ukrajina i Rusija smatraju važnom. Ukrajina je zanimljiv primjer kako postsovjetske zemlje razvijaju svoj vlastiti i novi nacionalni narativ koji se može sukobiti s bivšim sovjetskim narativom.

Nakon što je kip Vladimira Velikog otkriven pored Kremlja 2016. godine, tadašnji ukrajinski predsjednik Petro Porošenko bio je bijesan na predsjednika Vladimira Putina. Potonjeg je optužio za povijesni revizionizam. Prema ukrajinskom predsjedniku Vladimir Veliki bio je ukrajinski princ i napravio je „europski izbor“ kada je odlučio pokrstiti ruski narod u 10.

stoljeću. Porošenkove riječi odražavaju geopolitičku i kulturnu preorijentaciju Ukrajine koja nastoji postati dio europske zajednice. Stoga vlada pokušava legitimirati svoju sadašnju politiku traženjem veza s Europom u prošlosti. Prema Porošenku, Ukrajina je od Vladimira Velikog oduvijek bila europska zemlja – čemu se Rusija oštro protivi (The Guardian, 2016).

Ukrajina je od velike važnosti za Rusiju. S jedne strane, njezina povijest, kultura i religija bliži su Rusiji nego bilo koja druga bivša sovjetska republika. S druge strane, Ukrajina i njezina povijest neodvojiva je od istočne Europe. Bilo kako bilo, i Ukrajina i Rusija tvrde da su slijednik Kijevske Rusije. Nekadašnja srednjovjekovna istočnoslavenska država sadržavala je dijelove teritorija suvremene Rusije, Ukrajine i Bjelorusije. Prema predajama, carstvo je ujedinila skandinavski elita trgovaca i ratnika koja je put do Carigrada našla preko rijeke Dnjepra – Varjazi. Uz Dnjepr su stvorili naselja i počeli organizirati istočne Slavene koji su tamo živjeli (Appels, 2019). Dinastija Rurik, kako je skandinavska elita nazvana po svom prvom vladaru, upravljala je istočnoslavenskim zemljama i oblikovala ih u konfederalnu državu kneževine koja je postojala od 9. do 13. stoljeća. Kijevska Rusija je doživjela procvat pod vlašću Varjaga koji su se asimilirali u istočnoslavenska plemena, što je vidljivo po tome što su Varjazi usvojili istočnoslavenska imena. Taj proces kulturne integracije kulminirao je krštenjem Vladimira Velikog čime je postao članom bizantskog kršćanstva – a cijela Kijevska Rusija je uslijedila nakon što je 988. godine prihvatila bizantinsko kršćanstvo kao državnu religiju. To je početak civilizacije koja je prisutna u današnjoj Bjelorusiji, Ukrajini i Rusiji: istočnoslavenski i pravoslavni (Appels, 2019).

Iako ujedinjena zajedničkim jezikom, religijom i poviješću, Kijevska Rusija je ostala konfederalna država kneževine i nikada nije postala jedinstvena politička cjelina. Unatoč tome što nije bio politički subjekt, kulturno je to bio. Međutim, kada su se Mongoli preselili na Zapad i napali carstvo, njegov glavni grad Kijev je pao 1240. godine nakon što su Mongoli uspješno opsjedali grad nešto dulje od tjedan dana. Posljedično, carstvo se raspalo u takvim okolnostima da su se razvila tri dijela koja pokazuju neke sličnosti sa suvremenim istočnoslavenskim pravoslavnim državama na europskoj karti: Rusijom, Ukrajinom i Bjelorusijom (Kappeler, 2014). Stoljećima su nekadašnje regije Kijevske Rusije doživjele različit razvoj. Rusija je postala vazalna država Zlatne horde – mongolskog kanata koji je nastao u 13. stoljeću i imao

Saraj kao glavni grad. Vjerojatno je Rusija u tom razdoblju bila izolirana od Europe. Ukrajina je imala najplodnije zemlje i to je rezultiralo dominacijom agrarne aristokracije koja se također uključila u Poljsko-litavski savez. Ovdje treba spomenuti i kako značenje imena *Ukrajina*, doslovno „pogranično područje“, odražava njezin položaj na granicama drugih država, koje su dominirale tim dijelom Europe tijekom stoljeća nakon raspada Kijevske Rusije. U desetom stoljeću baština Kijevske Rusije potaknula je kontakte s Bizantom i prešla na kršćanstvo. Nakon raskola unutar kršćanstva 1054. godine, Rusija je postala ograničena na područje pravoslavnog slavenskog naroda. Nakon smrti kneza Jaroslava Mudrog, Kijevska se Rusija raspala na mnoge kneževine, među kojima je najmoćnija bila Galicijska kneževina na zapadu. Nakon propasti 1340. Galicija je uključena u sastav Poljske države. U isto vrijeme, preostali teritorij Kijevske Rusije pao je pred mongolskom invazijom (Kohut, 1986). Za vrijeme mongolskog jarma Moskva se već profilirala kao nasljednica Kijevske Rusije. Godine 1380. porazila je mongolsku vojsku u bitci kod Kulikova koja je preokrenula situaciju u korist Moskve. Katedra pravoslavne crkve nalazila se u Moskvi i Moskva se počela predstavljati kao osloboditeljica ruskih zemalja i nasljednica Vladimira Velikog i Kijevske Rusije. Počelo je s potragom za ponovnim ujedinjenjem izgubljenih zemalja Kijevske Rusije. Sve do 1793. godine, kada je ruska carica Katarina II. uključila ukrajinske i bjeloruske zemlje u sastav Ruskog Carstva nakon Druge poljske podjele, zemlje Kijevske Rusije bile su spojene pod nadzorom Sankt Peterburga – nove prijestolnice Ruskog carstva (Appels, 2019). U tom slučaju i Ukrajina i Rusija imaju različita shvaćanja naslijeđa i kontinuiteta Kijevske Rusije. Do 1991. postojao je imperijalni ruski i sovjetski narativ koji nije bio službeno osporavan. Međutim, u svjetlu suvremenih političkih odnosa između Ukrajine i Rusije, naslijeđe Kijevske Rusije se revidira.

2.2. Ukrajina u okvirima carske Rusije

Kako je ranije navedeno, raspadom Kijevske Rusije Ukrajina postaje dijelom Poljsko-litavskog saveza. Kako Poljska nije bila dovoljno jaka da brani svoje istočne granice, imala je učinkovitu kontrolu samo nad desnom obalom Dnjepra. Lijeva obala, takozvana „divlja polja“, svjedočila je usponu osebujne društveno-političke formacije – Zaporoške Hostije. Na prostoru lijeve obale ubrzo je zabilježen priljev seljaka koji su bježali iz poljske Ukrajine i gospodara koji su zadirali

u kmetstvo. Godine 1648., kozački hetman¹ Bogdan Hmeljnicky uspostavio je kozačku vojsku i pokrenuo Veliku pobunu protiv poljskih zemljoposjednika s ciljem obrane pravoslavlja. Ne mogavši bez pomoći pobijediti u ratu s Poljskom, Hmeljnicky je tražio saveznika i 1654. godine potpisana je „Perejaslavka Uhoda“, ugovor između kozačke vojske i Rusije, prema kojoj su kozaci priznavali vlast i dobivali zaštitu cara i vojske, pridruživši se Rusiji kao autonomni entitet (Kohut, 1988). Ugovor je predviđao stacioniranje malog vojnog odreda carskih snaga u Ukrajini. Ruski car se obvezao poštovati suverenitet Ukrajine ne miješajući se u unutarnji, politički i društveni život zemlje. Međutim, nakon zauzimanja strateških vojnih baza, ti su svečani zavjeti postupno ignorirani i zaboravljeni. Carski agenti, poslani u Ukrajinu pod raznim izgovorima, ponašali su se kao osvajači, a ne kao saveznici neovisne sile. Prepoznajući svoju povijesnu pogrešku u dobrovoljnom podvrgavanju Ukrajine ruskoj vlasti, Khmelnitzkyj se uzalud pripremao protjerati carske snage. Njegova iznenadna smrt 6. kolovoza 1657. prekinula je njegove planove i dala ruskim dužnosnicima priliku da, bez konzultacija s lokalnom vladom, nametnu Ukrajini sve više carskih zakona i dekreta. Nakon Hmeljnickyjeve smrti, moskovski vladari našli su se u vrlo povoljnoj situaciji. U Ukrajini nije bilo vodstva sposobnog boriti se protiv ruske okupacijske politike i inspirirati ukrajinski narod, iscrpljen u ratovima s Tatarima i Poljacima, da se odupre nasilnim ograničenjima koja su upravljala neovisnošću Ukrajine (Kuzlo, 1998).

Počevši od sredine 17. stoljeća, veći dio teritorija Ukrajine postupno je pripojen Ruskom Carstvu, a autonomija joj je oduzeta u vrijeme podjele Poljske u kasnom 18. stoljeću. Ubrzo nakon toga, Rusko Carstvo prisilno je raspustilo kozačku vojsku i većina kozaka je preseljena u Kubansku regiju na južnom rubu Ruskog Carstva. Rusko Carstvo smatralo je Ukrajince (i Bjelorusce) etnički Rusima i nazivalo ih „malim Rusima“ (Rawi, 2005). Do kraja Prvog svjetskog rata ovom se stajalištu protivila samo mala skupina ukrajinskih nacionalista. Ipak, uočena prijetnja „ukrajinskog separatizma“ pokrenula je niz mjera usmjerenih na rusizaciju „Malorusa“. Godine 1804. ukrajinski jezik je zabranjen u školama kao predmet i nastavni jezik. Godine 1876. tajnik Aleksandra II. Ems Ukaz zabranio je objavljivanje i uvoz većine knjiga na ukrajinskom jeziku, javne nastupe i predavanja na ukrajinskom jeziku, pa čak i tiskanje ukrajinskih tekstova koji prate notne zapise. U Rusiji u osamnaestom stoljeću, Hetmanat je

¹ Hetman – vrhovni vojni (kozački) zapovjednik; hetmanat – vrhovno političko tijelo.

razvio zaseban politički identitet utemeljen na jedinstvenom sustavu vlasti, sloboda i prava, što je omogućilo pojavu osebujnog maloruskog identiteta (Kohut, 1986). Hetmanat nije mogao preživjeti jačanje i centralizaciju ruske države, a političke i kulturne razlike između Male i Velike Rusije postupno su se smanjivale. Godine 1720. Petar Veliki zabranio je u Ukrajini objavljivanje knjiga osim vjerskih. Osim što je zaustavio razvoj ukrajinske nacionalne kulture, koja je napredovala u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću, to je usporilo Ukrajinu, u usporedbi s Rusijom, u razvoju moderne sekularne kulture. Godine 1775. uništena je Kozačka Sič na Dnjepru, nakon čega je Katarina Velika ukinula Hetmanat 1783. godine (Kohut, 1988). Kozačka Sič predstavljala je vojno-političku organizaciju ukrajinskih kozaka. Naknadna integracija ukrajinske elite u rusko plemstvo dovela je do gubitka njihovog posebnog maloruskog identiteta jer su iskoristili nove prilike za karijeru unutar ruskih država. Do 1820-ih, staršina² – glavni nositelj maloruskog identiteta – je rusificirana, a uloga Ukrajine kao mosta između Zapada i Rusije došla je do kraja i Ukrajina se zapravo pretvorila u provinciju unutar Ruskog Carstva (Wolczuk, 2001).

U 19. stoljeću takozvani „Mali Rusi“ smatrani su sastavnim dijelom ruske ili sveruske zajednice (Miller, 2003). Naziv „Mala Rusija“ u početku je bio uobičajena oznaka Ukrajinaca i koristio se u pejorativnom smislu tek od kraja 19. stoljeća. Prema dominantnom ruskom gledištu, „Malorusi“ su se uglavnom sastojali od seljaka, koji su govorili čudnim ruskim dijalektom i nisu mogli razviti visoku kulturu i državnost. Njihova aristokracija, kako je ranije navedeno, već je tijekom 18. stoljeća bila uvelike rusificirana, njihov pisani jezik i visoka kultura apsorbirala je rusku kulturu. Dakle, Ukrajinci su imali nisko mjesto u etno-socijalnoj hijerarhiji Ruskog Carstva, mnogo niže od naroda s vlastitim plemstvom i visokom kulturom poput Poljaka, Finaca, baltičkih Nijemaca i Gruzijaca. S druge strane, Ukrajinci nisu bili diskriminirani kao pojedinci jer su ih smatrali Rusima. Tek kada je mala skupina ukrajinske inteligencije sredinom 19. stoljeća počela razvijati ukrajinsku nacionalnu ideologiju, carska Rusija reagirala je represijama i zabranila škole i izdavanje na ukrajinskom jeziku. Ruska vlada je tako oštro reagirala jer se prebjeg Ukrajinaca smatrao opasnošću za ruski narod, koji je zamišljen kao „sveruski“ istočnoslavenski narod, koji se sastoji od Velikorusa, Malorusa i Bijelih Rusa (Kappeler, 2014). Prema popisu iz 1897. godine, 93 % Ukrajinaca bili su seljaci,

² Staršina – naziv za kategorije vojnih časnika i državnih dužnosnika Kozaka u Ukrajini.

u Kijevu su 54 % stanovništva bili Rusi, a samo 22 % Ukrajinci. Gotovo da nije bilo ukrajinske buržoazije na lijevoj obali (odnosno teritorijama istočno od Dnjeptra) Ukrajine (Wolczuk, 2001).

2.3. I. svjetski rat, rane sovjetske godine i II. svjetski rat

Prvi svjetski rat započeo je 28. srpnja 1914. i završio 11. studenog 1918. godine. Suvremenici ga nazivaju Velikim ratom, zaraćeni su bili veći dio Europe, Rusko Carstvo, Sjedinjene Američke Države i Osmansko Carstvo, a borbe su se proširile i na Bliski istok, Afriku i dijelove Azije. Smatra se jednim od najsmrtonosnijih sukoba u povijesti, procjenjuje se da je 9 milijuna ljudi ubijeno u borbama, dok je preko 5 milijuna civila umrlo od vojne okupacije, bombardiranja, gladi i bolesti. Milijuni dodatnih smrtnih slučajeva proizašli su iz genocida unutar Osmanskog Carstva i pandemije gripe 1918., koja je bila pogoršana kretanjem boraca tijekom rata (Gilbert, 1994). U vrijeme Prvog svjetskog rata, „Veljačka revolucija“ (1917. godine) dovela je do uspostavljanja službenih odnosa između ruske privremene vlade i ukrajinskog središnjeg vijeća (Središnje vijeće Ukrajine) koju je u ruskoj vladi predstavljao njegov komesar Petro Stebnicki. Istovremeno je Dmitrij Odinec imenovan predstavnikom ruskih poslova u ukrajinskoj vladi. Nakon vojne agresije od strane sovjetske vlade početkom 1918., Ukrajina je 22. siječnja 1918. proglasila punu neovisnost od Ruske Republike, kao Ukrajinska Narodna Republika koja je postojala od 1917. do 1922. Međusobni vojni sukob smirila su dva ugovora iz Brest-Litovska koje su Ukrajina i Rusija potpisale, a iste godine su pokrenuti mirovni pregovori (Stebelsky, 2007).

Nakon završetka Prvog svjetskog rata, Ukrajina je postala bojno polje u ukrajinskom ratu za neovisnost, povezanom s ruskim građanskim ratom. I Rusi i Ukrajinci borili su se u gotovo svim vojskama na temelju osobnih političkih uvjerenja. Godine 1922. Ukrajina i Rusija bile su dvije od osnivačica Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika. Kraj Ruskog Carstva također je okončao zabranu ukrajinskog jezika. Nakon toga uslijedilo je razdoblje koje je promoviralo kulture različitih sovjetskih republika (Steele, 1988). Nove probleme u okvirima Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika Ukrajina doživljava u periodu od 1932. do 1933. To je razdoblje kada je Ukrajina doživjela Holodomor (ukrajinski: Golodomor, „Istrebljenje gladi“ ili „Istrebljenje od gladi“; izvedeno od „Moriti gladi“, „Ubijanje od gladi“) koji je bio glad koju je stvorio čovjek u ukrajinskom sovjetskom socijalističkom poretku. Tijekom gladi,

koja je također poznata kao „Teror-glad u Ukrajini“ i „Genocid gladi u Ukrajini“, milijuni građana Ukrajinske SSR, većinom etničkih Ukrajinaca, umrli su od gladi u neviđenoj mirnodopskoj katastrofi (Bednarek, i dr., 2009).

Znanstvenici se ne slažu o relativnoj važnosti prirodnih čimbenika i loše ekonomske politike kao uzroka gladi i stupnju do kojeg su sovjetski čelnici unaprijed planirali uništenje ukrajinskog seljaštva. Glad u Holodomoru proširila se na mnoge sovjetske republike, uključujući Rusiju i Kazahstan. Prema nekim povjesničarima, interpretacija Holodomora je internacionalizirana i postala je izvor napetosti između Ukrajine i Rusije. U današnjoj Rusiji Holodomor je prepoznat kao katastrofa, ali ruski povjesničari tvrde da je Holodomor bila zajednička tragedija svih sovjetskih naroda i da je značajan broj žrtava Holodomora živio u Rusiji. Polemika među povjesničarima o Holodomoru pretvorila se u „rat sjećanja“. Ukrajinski nacionalisti optužili su Rusiju (umjesto Sovjetskog Saveza) za zločin Holodomora i čak tražili službenu ispriku. Ruski mediji napali su ukrajinsko tumačenje, a 2008. godine ruski predsjednik Dimitrij Medvedev oštro je kritizirao u pismu predsjedniku Viktoru Juščenkou „nacionalistička tumačenja masovne gladi 1932/33. u SSSR-u, nazivajući je genocidom nad ukrajinskim narodom“. Požalio se da „ovi napori imaju za cilj maksimalno podijeliti naše narode, ujedinjene stoljećima povijesnih, kulturnih i duhovnih veza, posebnim osjećajima prijateljstva i međusobnog povjerenja“ (Kappeler, 2014). Međutim, 13. siječnja 2010. Apelacijski sud u Kijevu proglasio je Josifa Staljina, Lazara Kaganoviča, Vječeslava Molotova i ukrajinske sovjetske čelnike Stanislava Kosiora i Vlasi Chubara, među ostalim dužnosnicima, posthumno krivima za genocid nad Ukrajinacima tijekom gladi u Holodomoru (Radio Free Europe/Radio Liberty, 2010).

Ruski nacionalni identitet je do 1930-ih bio dominantan na cjelokupnoj sceni. Staljinov sve sigurniji monopol na vlast omogućio mu je osloboditi se podrške elita republika Saveza. Poriv industrijalizacije učinio je nužnim centraliziranje ekonomskog planiranja i proizvodnje, što se odvijalo u tandemu sa sve većom istaknutošću ruskog kao *lingua franca* Sovjetskog Saveza. Boljševičko vodstvo, koje je pripremalo zemlju za nadolazeći rat, smatralo je neruski kulturni nacionalizam prijetnjom jedinstvu. Vlasti će ruski nacionalizam sve više tretirati kao najbolju nadu za opstanak u nadolazećem sukobu: željeli su zaustaviti diskriminaciju ruske kulture u

neruskim republikama i iskoristiti je kao instrument masovne mobilizacije za podršku režimu. Hitlerov dolazak na vlast 1933. i potpisivanje Antikominternskog pakta od strane Njemačke i Japana 1936. godine bili su prekretnice u Staljinovim naporima da promiče ruski nacionalizam u SSSR-u, a Rusija je opet bila dominantna. Kako bi se umanjio razmjer ruske kontrole, drugim kulturama davana je ograničena podrška — politika koja je postala poznata kao Prijateljstvo naroda (Plokhy, 2020).

Drugi svjetski rat donio je neke prilagodbe, ali ne i bitne promjene u rastućem savezu između ruskog nacionalizma i političkog vodstva Saveza koji je započeo 1930-ih. Djelomičnu rehabilitaciju ukrajinskog i bjeloruskog nacionalizma na početku rata Kremlj je iskoristio kako bi legitimizirao invaziju na Poljsku i zauzimanje njezinih istočnih, uglavnom ukrajinskih i bjeloruskih teritorija. Hitlerova invazija na SSSR je u ljeto 1941. pojačala rusku nacionalističku propagandu, a invazija je nazvana Veliki domovinski rat sovjetskog naroda. No, nakon pobjeda kod Staljingrada, a zatim i kod Kurska 1943., partijsko vodstvo zauzelo je oprezniji pristup promicanju neruskog nacionalizma. U vrijeme Staljinove smrti 1953., ruski nacionalizam je ponovo bio dominantan (Brandenberger, 2002). Kako navodi Kappeler (2014), a vezano za 2. svjetski rat, Rusi i Ukrajinci imaju mnogo povijesti, narativa i sjećanja. Povijesno sjećanje nije podijeljeno samo između Rusa i Ukrajinaca, već postoje različita sjećanja unutar Rusije i Ukrajine. To je važnije za Ukrajinu, gdje su ruski i sovjetski narativi duboko ukorijenjeni u glavama mnogih ukrajinskih građana, nego za Rusiju. To se tiče mnogih Ukrajinaca u istočnim i južnim dijelovima zemlje, dok se nacionalni narativ koji podupiru Ukrajinci na zapadu i u centru u osnovi razlikuje od ruskog. Dakle, pitanja nacionalnih narativa i povijesnog pamćenja sporna su ne samo između Ukrajine i Rusije, već i unutar Ukrajine. U Rusiji također postoje razlike i neslaganja između imperijalnih, nacionalnih i liberalnih sjećanja i narativa, ali u manjoj mjeri nego u Ukrajini. Čini se da većina Rusa dijeli nacionalno-imperijalnu priču.

2.4. Ukrajina u SSSR-u nakon II. svjetskog rata

Poslijeratna obnova, ponovno uspostavljanje totalitarne kontrole i terora te sovjetizacija zapadne Ukrajine bili su obilježja posljednjih godina Staljinove vladavine. Gospodarska obnova poduzeta je odmah nakon što su sovjetske vlasti ponovno uspostavile kontrolu nad oporavljenim područjima. Četvrti petogodišnji plan, kao i u predratnim godinama, naglašavao

je tešku industriju na štetu potrošačkih potreba. Do 1950. industrijska proizvodnja Ukrajine premašila je predratnu razinu. U poljoprivredi se oporavak odvijao puno sporije, a predratna razina proizvodnje nije dosegnuta sve do 1960-ih. Glad 1946. – 1947. kao posljedica poslijeratnih dislokacija i suše odnijela je gotovo milijun žrtava (Aleksyevich Yerofeyev, 2022).

Prijeratni sustav totalitarne kontrole koji se provodio preko Komunističke partije i tajne policije brzo je ponovno nametnut. Nikita Hruščov je nastavio biti na čelu Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza kao prvi tajnik – osim nakratko od ožujka do prosinca 1947. – do svog unaprjeđenja u sekretara Centralnog komiteta u Moskvi u prosincu 1949.; naslijedio ga je Leonid Melnikov (Kappeler, 2014). Čistke u stranačkim redovima bile su relativno blage. Međutim, stvarni i navodni kolaboracionisti nacista, bivši njemački ratni zarobljenici i repatrirani robovski radnici, ukrajinski „buržujski nacionalisti“ i drugi osumnjičeni za nelojalnost – u biti stotine tisuća ljudi – poslani su u koncentracijske logore na dalekom sjeveru i u Sibiru. Ukrajinski pisci, umjetnici i znanstvenici, kojima je u ratnim godinama bilo dopušteno razvijati domoljubne teme i osjećaje u naporima mobilizacije protiv Nijemaca, sada su optuženi za ukrajinski nacionalizam i podvrgnuti progonu i represiji. „Antikozmopolitska“ kampanja uništila je preostale ostatke kulturnih institucija židovske zajednice desetkovane holokaustom. Hruščovljeva prevlast nad svojim suparnicima u Moskvi nakon Staljinove smrti 1953. bila je od posebnog značaja za Ukrajinu. Kao prvi tajnik Centralnog komiteta komunističke partije Sovjetskog Saveza, Hruščov je stekao bogato znanje o Ukrajini, na partijskim i vladinim položajima postavljao je svoje osobe od povjerenja i upoznao se s ukrajinskom kulturnom elitom (Aleksyevich Yerofeyev, 2022).

Ubrzo nakon Staljinove smrti, Melnikov je smijenjen s mjesta prvog tajnika Komunističke partije Ukrajine, ili CPU-a – kako je Centralni komitet Komunističke partije Sovjetskog Saveza preimenovan 1952. – zbog „devijacija u nacionalnoj politici,” konkretno, promicanja stranih kadrova i rusifikacije visokog obrazovanja u zapadnoj Ukrajini. Njegova zamjena bio je Aleksej Kiričenko, tek drugi Ukrajinac na toj poziciji. Ova i popratne kadrovske promjene u stranci i vladi jačale su moral i samopouzdanje. Proslave diljem SSSR-a 1954. povodom 300. godišnjice „ponovnog ujedinjenja“ Ukrajine s Rusijom bile su još jedan znak rastućeg statusa Ukrajinaca.

Tom je prilikom poluotok Krim, s kojeg je autohtono tatarsko stanovništvo masovno deportirano krajem Drugog svjetskog rata, prešao iz Ruske Sovjetske Federativne Socijalističke Republike u Ukrajinu. Ukrajinski partijski dužnosnici počeli su napredovati u središnja stranačka tijela u Moskvi blizu poluga moći. Došlo je do stalnog širenja partijskog članstva, koje je do kraja 1958. premašilo milijun, od kojih su 60,3 posto bili Ukrajinci i 28,2 posto Rusi; više od 40 posto bilo je učlanjeno u stranku nakon rata (Slaveski, 2021).

Do 1953. masovni teror je jenjavao, a represija se počela primjenjivati diskriminativnije. Amnestijom 1955./56. oslobođena je većina logoraša, a nekoliko stotina tisuća vratilo se u Ukrajinu, iako su mnogi politički zatvorenici nastavili služiti svoje duge kazne. Tijekom kulturnog otopljenja i kampanje destaljinizacije koja je uslijedila nakon Hruščovljevog tajnog govora 1956., ukrajinske kulturne elite hrabrije su tražile ustupke. pisci koji su patili pod Staljinom dobili su pohvale i počasti. Kvalificirana rehabilitacija proširena je na osuđene osobe iz 1920-ih i 30-ih godina, a povjesničari su se počeli baviti dotad zabranjenim temama. Ponovno su objavljena neka zabranjena književna djela, a pojavio se i niz novih časopisa, uključujući prvi časopis od 1930-ih posvećen ukrajinskoj povijesti (Kappeler, 2014). Međutim, u drugoj polovici Hruščovljeve vladavine ponovno se pojavio jasan trend prema rusificiranju. Obrazovna reforma usvojena 1959. godine pokrenula je dugi proces ograničavanja nastave na ukrajinskom jeziku u školama. Godine 1961. novi stranački program naglašava važnost ruskog jezika za integraciju sovjetskih naroda i govori o sve manjem značenju granica između sovjetskih republika (Slaveski, 2021).

Vlast u Moskvi nakon svrgavanja Hruščova dijelilo je kolektivno vodstvo na čelu s trijumviratom koji se sastojao od Leonida Brežnjeva, Alekseja Kosigina i Mihaila Suslova. Iako je novo rukovodstvo u Moskvi brzo poništilo mnoge Hruščovljeve mjere decentralizacije, u početku je pokazalo veću osjetljivost prema nerusima. Prividno povlačenje u moskovskoj nacionalnoj politici, povezano s preokupacijom vodstva borbom za naslijeđe, omogućilo je tri glavna trenda koja karakteriziraju vrijeme Petra Shelesta u Ukrajini: rastući kulturni preporod, veću samouvjerenost kijevske političke elite i razvoj disidentskog pokreta velikih razmjera. Pojavili su se novi časopisi i serijske publikacije posvećeni ukrajinskoj povijesti, pokrenute su monumentalne enciklopedijske publikacije. Takvi su napori bili pod žestokim napadima

stranačkih ideologa i konzervativnog kulturnog establišmenta. Izostajale su najavljene publikacije, objavljena djela povlačena su iz optjecaja, a brojne su umjetnine uništene (Aleksyevich Yerofeyev, 2022).

Ipak, kulturna postignuća bila su bez premca od razdoblja ukrajinizacije 1920-ih. Njih je omogućila potpora utjecajnih segmenata stranačkog vrha, ponajprije samog Shelesta. Osim podrške ukrajinskoj kulturi, Shelest je branio gospodarske interese Ukrajine, tražeći veći udio u raspodjeli ulaganja SSSR-a i veću republičku kontrolu u gospodarskom upravljanju. Počevši od 1970., bilo je znakova da se relativna popustljivost Shelestova režima bliži kraju. Smijenjen je šef KGB-a u Ukrajini. Jačala je oštra retorika o „antisovjetskim aktivnostima“ i „buržoaskom nacionalizmu“; odana je počast „velikom ruskom narodu“. Između siječnja i travnja 1972. nekoliko stotina disidenata i kulturnih aktivista uhićeno je u valu represije koji je zahvatio Ukrajinu (Stebelsky, 2007). U svibnju je Shelest smijenjen s čela Komunističke partije Ukrajine, a naslijedio ga je Volodimir Ščerbicki. Promaknuće Ščerbickia značilo je važan korak u konsolidaciji vlasti u zemlji od strane njegovog pokrovitelja, Brežnjeva, i prekretnicu u ukrajinskoj poslijeratnoj politici. Uhićenja nacionalnih aktivista i aktivista za ljudska prava nastavila su se tijekom 1972. i 1973. godine. Najveći dio samvidavske literature sada je nastao u radnim logorima, a velik dio je otišao u inozemstvo, gdje je i objavljen. Samvidav predstavlja samostalno ilegalno izdavanje knjiga i publikacija. Nakon potpisivanja međunarodnog Helsinškog sporazuma, s odredbama o ljudskim pravima, 1975. godine, u Ukrajini je osnovana Helsinki Watch Group, na čijem je čelu pjesnik Mikola Rudenko; do kraja 1970-ih gotovo svi njegovi članovi bili su u koncentracijskim logorima ili u inozemstvu (Rawi, 2005). Politička represija bila je popraćena širokim napadom na ukrajinsku kulturu i intenziviranjem rusifikacije. Dvije godine nakon što je imenovan tajnikom za ideologiju, Valentin Malanchuk, službenik sovjetske vlade, nadzirao je čistku ukrajinskih znanstvenih i kulturnih institucija, s brojnim isključenjima iz Akademije znanosti, sveučilišta, uredništva i službenih organizacija pisaca, umjetnika i kinematografa. Na opći trend nije utjecalo ni Malanchukovo neočekivano smjenjivanje 1979., što je možda bio ustupak nezadovoljnoj kulturnoj inteligenciji, čija je suradnja bila potrebna u nadolazećim proslavama 325. obljetnice „ponovnog ujedinjenja Ukrajine s Rusijom“ te godine i 1500. godišnjica osnutka Kijeva 1982. godine (Ploky, 2020).

Ekonomski učinak Ukrajine nastavio se pogoršavati tijekom 1970-ih i 80-ih. Stope rasta su se smanjile, a ozbiljni problemi pogađaju osobito važne industrije crne metalurgije i ugljenokopa. Na poljoprivrednu proizvodnju nepovoljno je utjecao niz suša, nedostatak poticaja i pretjerana centralizacija u upravljanju kolektivnim farmama. Sovjetska energetska politika sve je više naglašavala nuklearnu energiju, a u travnju 1986. jedna od nuklearnih elektrana u Ukrajini, u Černobilu sjeverozapadno od Kijeva, pretrpjela je najtežu nuklearnu nesreću u povijesti (Plokhly, 2008). Deseci su umrli neposredno nakon toga, a deseci tisuća su evakuirani. Procjenjuje se da je 5 milijuna ljudi bilo izloženo povišenim razinama zračenja, a stotine tisuća primilo je doze koje su bile dovoljne da povećaju rizik od raznih vrsta raka. Desetljećima nakon nesreće, učestalost raka štitnjače ostala je znatno viša među stanovnicima područja Černobila nego među općom populacijom (Saenko, Ivanov, Tsyb, & Bogdanova, 2011). Ipak, unatoč promjenama u vrhu rukovodstva u Moskvi od 1982., Ščerbicki je ostao na dužnosti.

Početak 1986., Mihail Gorbačov je pokrenuo kampanju za loše definiranu gospodarsku perestrojku („restrukturiranje“) i pozvao na suočavanje sa stvarnim problemima, ili „glasnost“ što je dodatno podrazumijevalo uključivanje javnosti u proces. U neruskim republikama te su politike otvorile priliku za izražavanje ne samo ekonomskih, već i pretežno nacionalnih problema. Za razliku od brzog rasta masovnih pokreta u baltičkim i zakavkaskim republikama, u Ukrajini se nacionalni preporod potaknut otvorenosti razvijao tek postupno. Dok se ovaj proces širio i intenzivirao, spontano lokalno formiranje neslužbenih grupa, prvenstveno u Kijevu i Lavovu, započelo je 1987., dok je 1988. došlo do porasta masovne mobilizacije, s prvim javnim demonstracijama – u Lavovu od lipnja do kolovoza i u Kijevu u studenom – i pojava embrionalnih nacionalnih organizacija. Konačno, nacionalni preporod u Ukrajini ušao je u fazu otvorene politizacije 1989. godine (Makuch, 2022).

U tri godine, 1987. – 1989., pojavili su se novi vođe. Osobito su se istaknuli mnogi kulturni djelatnici iz Shelestovog razdoblja, kao i bivši disidenti. Pitanja koja su potaknula ukrajinsko društvo u to vrijeme uključivala su tradicionalna pitanja kao što su jezik, kultura i povijest, preporod interesa poput religije i nove brige za okoliš i gospodarstvo. Rusifikacija i loše stanje ukrajinskog jezika u školama, izdavaštvu i državnoj upravi dobili su najraniju pozornost. Rasprave o tom pitanju kulminirale su donošenjem zakona o jeziku u jesen 1989. koji je prvi

put dao ukrajinskom službeni status državnog jezika u republici (Bachmann & Lyubashenko, 2014). Cilj kampanje za popunjavanje „praznih rupa“ u povijesti bio je obnoviti javnu svijest o zanemarenim ili potisnutim povijesnim događajima i osobama poput hetmana Ivana Mazepe, rehabilitirati povjesničare poput Mihajla Hruševskog i ponovno objaviti zabranjena djela iz predsovjetske povijesne znanosti. Osobito su bili intenzivni naponi da se uvede znanje o Staljinovom razdoblju, posebice o Velikoj gladi 1932.–33., koja je postala označena kao „ukrajinski genocid“. U tisku su se pojavila nova otkrića o masovnim grobnicama političkih zatvorenika pogubljenih u Staljinovo doba. U čast žrtvama staljinizma i promicanja istraživanja represija i gladi 1930-ih, Sveukrajinsko društvo „Memorijal“ osnovano je u ožujku 1989. na temelju već postojećih lokalnih grupa (Torbakov, 2014).

Stalna otkrića o razmjerima katastrofe u Černobilu i sve više dokaza o zlodjelima službenika nakon nje, u kombinaciji sa svježim otkrićima o drugim katastrofama i uništavanju okoliša u Ukrajini, doveli su do raširenog ekološkog pokreta. Organizirali su se i tradicionalno pasivni industrijski radnici u Ukrajini, posebice u Donbasu. Godine zanemarivanja od strane Moskve rezultirale su stalnim pogoršanjem rudarske industrije i sve opasnijim radnim uvjetima u rudnicima (Stebelsky, 2007). Prva značajna organizacija s otvorenim političkim programom pokrenuta je u ožujku 1988. Bila je to Ukrajinska helsinška unija, koju su formirali ranije oslobođeni politički zatvorenici, od kojih su mnogi bili članovi Helsinki Watch grupe sredinom 1970-ih. Cilj formiranja Helsinške grupe bio je ponovno uspostavljanje suvereniteta Ukrajine kao glavnog jamstva nacionalnih i ljudskih prava njezinog stanovništva i transformacija SSSR-a u istinsku konfederaciju država. Na čelu s Levkom Lukjanekom, s Vačeslavom Čornovilom kao važnim vođom, Ukrajinska helsinška unija imala je podružnice u svim regijama Ukrajine do 1989. koja je označila prijelaz od društvene mobilizacije do masovne politizacije života u Ukrajini. Pokušaji organiziranja narodne fronte dobili su poticaj u siječnju 1989. pod okriljem Saveza pisaca Ukrajine. Uzimajući naziv Narodnij Rukh Ukrain („Narodni pokret Ukrajine za obnovu“, Rukh). Rukh je zagovarao program demokratizacije i potpore ljudskim, nacionalnim i manjinskim pravima. U rujnu je održan osnivački sabor na kojem je izabrano vodstvo na čelu s pjesnikom Ivanom Drachom (Barbieri, 2020).

Najznačajniji razvoj 1990. bio je početak parlamentarne demokracije. Prvi konkurentni izbori

za ukrajinski parlament (koji su zamijenili stari Vrhovni sovjet), održani 4. ožujka, prekinuli su monopol Komunističke partije na političku moć u Ukrajini. Dana 16. srpnja proglašen je suverenitet (iako još ne i neovisnost) u ime „naroda Ukrajine“ – cijelog stanovništva Ukrajine bez obzira na nacionalnost ili etničku pripadnost; deklaracija je označila početak postupnog približavanja stajališta o ključnim pitanjima između komunističke većine i demokratske oporbe. Gorbačov, suočen s rastućom plimom nacionalizma, već je predložio ponovno ispregovarati novi savezni ugovor koji bi proširio autonomiju na sovjetske republike uz zadržavanje središnje kontrole nad vanjskom politikom, vojskom i financijskim sustavom. Kako bi se spriječilo ustupanje novoproglašanih suverenih prava Moskvi, u Kijevu su u listopadu 1990. održane masovne demonstracije predvođene studentima i štrajk glađu; prosvjedi su iznudili ustupke koji su uključivali ostavku premijera. Istog mjeseca, Rukh, čije je članstvo brzo raslo, kao krajnji cilj proglasio je potpunu neovisnost Ukrajine. Državni udar koji su u kolovoza 1991. organizirali tvrdokorni članovi Gorbačovljeve vlade u Moskvi propao je u roku od dva dana. Potom je ukrajinski parlament na izvanrednoj sjednici 24. kolovoza proglasio punu neovisnost Ukrajine (Barbieri, 2020).

Stanovništvo Ukrajine velikom je većinom (92,3 %) glasovalo za neovisnost na referendumu 1. prosinca 1991. godine, a na izbore je izašlo 84,2 % glasača. Na izborima koji su se podudarali s referendumom, Leonid Kravchuk je bio izabran za predsjednika. Do tog vremena u Ukrajini se dogodilo nekoliko važnih događaja, uključujući raspuštanje Komunističke partije i razvoj (pod novoimenovanim ministrom obrane Konstantinom Morozovim) infrastrukture za zasebne ukrajinske oružane snage. Ukrajina je također izdržala politički pritisak Moskve da preispita svoj kurs prema neovisnosti i uđe u restrukturirani Sovjetski Savez. Tjedan dana nakon referenduma o neovisnosti, čelnici Ukrajine, Rusije i Bjelorusije dogovorili su osnivanje Zajednice neovisnih država (ZND) (Kuzio, 2000). Ubrzo nakon toga SSSR je službeno raspušten.

2.5. Odnosi Ukrajine i Rusije nakon raspada SSSR-a

Nakon raspada Sovjetskog Saveza, Ukrajina se obično smatrala bivšom sovjetskom republikom (osim onih u baltičkoj regiji) s najboljim izgledima za postizanje gospodarskog prosperiteta i integracije s Europom kao cjelinom. No, do kraja 20. stoljeća ukrajinsko je gospodarstvo

ozbiljno posrnulo, a društvene i političke promjene nisu uspjele transformirati Ukrajinu u potpuno europsku državu (Bachmann & Lyubashenko, 2014). Ipak, Ukrajina je u ovom razdoblju zabilježila neke važne dobitke. Učvrstila je svoju neovisnost i razvila svoj državni ustroj, regulirala odnose sa susjednim zemljama (unatoč nekim spornim pitanjima), napravila neke važne korake u procesu demokratizacije i etablirala se kao članica s dobrim glasom međunarodne zajednice. Ukrajina je dobila široko međunarodno priznanje i razvila svoju diplomatsku službu. Uspostavljena je prozapadna vanjska politika, a službene izjave naglašavale su da je Ukrajina „europska“, a ne „euroazijska“ zemlja. Ponovno su uspostavljeni državni simboli i državna himna Ukrajinske narodne republike nakon Prvog svjetskog rata (Makuch, 2022).

Ipak, u isto vrijeme kada je neovisna Ukrajina stjecala atribute državnosti, suočila se s nizom spornih pitanja koja su ozbiljno opterećivala novonastalu zemlju: priroda njezina sudjelovanja u ZND-u, nuklearno razoružanje, status Krima i kontrola nad Crnomorskom flotom i njezin lučki grad Sevastopolj. Iako su rasplamsala strasti s obje strane granice, ta su pitanja također pomogla u definiranju novog odnosa Ukrajine s Rusijom. Ukrajinski čelnici smatrali su da je ZND ništa više od labave asocijacije bivših sovjetskih republika i sredstva za pomoć u „civiliziranom razvodu“ od saveza. Nasuprot tome, Rusija ga je smatrala sredstvom zadržavanja određenog stupnja regionalne integracije (pod političkom dominacijom Moskve) i nastojala ga je uspostaviti kao nadnacionalno tijelo koje će naslijediti SSSR (Mankoff, 2022). Ova različita stajališta nisu bila jasna na sastanku na kojem je stvoren ZND, ali u roku od nekoliko tjedana postali su vrlo očiti. Uslijedila su neslaganja između Rusije i Ukrajine jer je potonja odbacila prijedloge o vojsci ZND-a pod jedinstvenim zapovjedništvom, zajedničkom državljanstvu ZND-a i čuvanju „vanjskih“ umjesto nacionalnih granica. Ostajući oprezna da uključenost u ZND-u ne ugrozi njen suverenitet, Ukrajina je sudjelovala samo kao pridružena članica. Međutim, nakon više od sedam godina neovisnosti, kada ZND više nije stvarna prijetnja suverenitetu zemlje, Ukrajina je konačno pristala pridružiti se Međuparlamentarnoj skupštini ZND-a u ožujku 1999. godine (Szeptycki, 2014).

Pitanje nuklearnog razoružanja pokazalo se mučnim. Nakon katastrofe u Černobilu, u Ukrajini je bilo visoko antinuklearno raspoloženje; čak i prije neovisnosti, ukrajinski čelnici obvezali su

se lišiti zemlju nuklearnog oružja. No, tijekom tog razdoblja Ukrajinci nisu bili svjesni veličine nuklearnog arsenala na svom tlu – Ukrajina je u to vrijeme bila treća najveća nuklearna sila na svijetu – niti su razmatrali visoke troškove i logističke probleme nuklearnog odustajanja. Nakon što je otprilike polovica arsenala prebačena u Rusiju početkom 1992., čelnici nezavisne Ukrajine počeli su preispitivati mudrost slijepe predaje oružja potencijalnom protivniku koji sada polaže pravo na dijelove teritorija Ukrajine (tj. Krima). Ukrajina je tada izrazila rezerve prema potpunom uklanjanju oružja iz zemlje prije nego što dobije neka jamstva za svoju sigurnost, kao i financijsku naknadu za rastavljanje i transport bojnih glava. Ovo očito vraćanje unatrag izazvalo je veliku zabrinutost na Zapadu (osobito u Sjedinjenim Američkim Državama) i Rusiji. Uslijedio je intenzivan diplomatski pritisak, a Ukrajina se u zapadnim medijima počela prikazivati kao neka vrsta odmetničke države. Konačno, u svibnju 1992. Ukrajina je potpisala Lisabonski protokol. Naknadni pregovori, uz posredovanje Sjedinjenih Američkih Država, rezultirali su trilateralnom izjavom (između Sjedinjenih Američkih Država, Rusije i Ukrajine) u siječnju 1994., koja je ocrtila vremenski raspored za razoružanje i bavila se financijskim i sigurnosnim pitanjima koja je Ukrajina pokrenula (Makuch, 2022). Međusobno povezana pitanja Krima, Sevastopolja i Crnomorske flote ne samo da su predstavljala najteži problem Ukrajine nakon stjecanja neovisnosti, već su predstavljala i značajnu prijetnju miru u regiji. Godine 1954. Ruska Sovjetska Federativna Socijalistička Republika prenijela je upravu nad Krimom na Ukrajinsku Sovjetsku Socijalističku Republiku. Međutim, to je bila jedina regija u Ukrajini u kojoj su etnički Rusi činili većinu stanovništva. Godine 1991. Krim je dobio status autonomne republike, a Krimljani su podržali izglasavanje ukrajinske neovisnosti (iako malom većinom). No, ubrzo je uslijedilo razočaranje neovisnom Ukrajinom, a na poluotoku se razvio pokret za veću autonomiju ili čak odcjepljenje. Separatiste su u svojim naporima ohrabrine rutinske izjave istaknutih ruskih političara i ruske Dume da je Krim ruski teritorij koji nikada nije trebao biti dio Ukrajine. Situacija se zakomplicirala dolaskom oko 250.000 krimskih Tatara na poluotok – vraćajući se u povijesnu domovinu iz koje su bili deportirani na kraju Drugog svjetskog rata počevši od kasnih 1980-ih (Mankoff, 2022).

Napetosti u regiji porasle su 1994.: separatistički vođa Jurij Meškov izabran je za predsjednika Krima u siječnju, a dva mjeseca kasnije izglasan je referendum kojim se poziva na suverenitet. Međutim, Meškov se pokazao nesposobnim vođom i brzo je otuđio svoje pristaše. Do rujna su

se on i krimski parlament suočili s parlamentom. Parlament je Meškovu konačno oduzeo ovlasti i izabrao prokijevskog premijera. U ožujku 1995. Ukrajina je ukinula mjesto krimskog predsjednika i uspostavila izravnu političku vlast, iako je Krimu dala značajne gospodarske ustupke. Krimski separatistički pokret je propao. Spor između Rusije i Ukrajine oko kontrole nad Crnomorskom flotom i Sevastopoljem, krimskim lučkim gradom u kojem je bila baza flote, bio je posebno oštar. Početkom 1992. Ukrajina je polagala pravo na cijelu flotu, koja je bila važna pomorska prednost Sovjetskog Saveza. Rusija je nedvosmisleno odgovorila da je flota uvijek bila i ostat će ruska (Kuzio & D'Anieri, 2018). „Rat“ oko tog pitanja nastavio se do lipnja 1992., kada su se Kravchuk i ruski predsjednik Boris Jeljcin složili da će se flotom zajednički upravljati u razdoblju od tri godine. Naknadno je postignut dogovor o ravnomjernoj podjeli imovine flote, ali je nakon daljnjih pregovora Ukrajina pristala dopustiti Rusiji da stekne većinski udio u floti u zamjenu za oprost duga. Pitanje prava na baziranje nije riješeno sve dok nije postignut konačni sporazum o Crnomorskoj floti 1997. godine. On je Rusiji omogućio zakup glavnih lučkih objekata Sevastopolja na 20 godina. Ubrzo nakon toga, Ukrajina i Rusija potpisale su Ugovor o prijateljstvu, suradnji i partnerstvu (1997.), koji je priznao ukrajinski teritorijalni suverenitet i postojeće granice (uključujući Krim) i regulirao odnose do određenog stupnja (Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian, 1997).

Na predsjedničkim izborima 1994. godine aktualnog predsjednika Kravčuka tijesno je porazio bivši premijer Leonid Kučma, koji je obećao gospodarske reforme i bolje odnose s Rusijom. Kada je došao na dužnost, Kučma je zadržao mnoge politike svog prethodnika. Značajno je da, iako je tražio srdačnije odnose s Moskvom, nije preusmjerio vanjsku politiku Ukrajine prema sjeveru. Ukrajina je nastavila sudjelovati u ZND-u, ali na gotovo isti način kao i prije. Štoviše, Kučma je zadržao prozapadnu politiku i težnje Ukrajine. Godine 1994. Ukrajina se pridružila programu Partnerstvo za mir koji vodi Organizacija sjevernoatlantskog saveza (NATO); zemlja je također uspostavila „posebno partnerstvo“ s organizacijom 1996. godine. Godine 1995. Ukrajina se pridružila Vijeću Europe. Ukrajina je uspjela postići makroekonomsku stabilizaciju do 1996., godine kada je uvela svoju dugo očekivanu valutu, grivnu (Hryvnia). Ruska ekonomska kriza 1998. negativno je utjecala i na gospodarstvo Ukrajine. No, 1999. uvođenjem mjera porezne reforme došlo je do porasta broja malih privatnih poduzeća osnovanih iz

značajne sive ekonomije u zemlji. Na prijelazu u 21. stoljeće legitimna ekonomija počela je rasti (Szeptycki, 2014). Na predsjedničkim izborima 1999. Kučma je porazio čelnika Komunističke partije Petra Simonenka uvjerljivom razlikom. Rezultat izbora 1999. bio je značajan u dva aspekta. Prvo, predstavljalo je odbacivanje komunističke prošlosti. Neki promatrači su primijetili da je to čak predstavljalo drugi referendum o neovisnosti. Drugo, glasovi se nisu uredno podijelili po zemljopisnim linijama, što ukazuje da – barem u tom trenutku – podjela na istok i zapad viđena na izborima 1994. nije bila toliko važan čimbenik u ukrajinskoj politici kao što su mnogi analitičari sugerirali. Tijekom Kučminog drugog mandata, sukobi između desnih i lijevih snaga ponekad su prijetili političkoj stabilnosti. Ipak, novoimenovani premijer Viktor Juščenko vodio je gospodarske reforme kroz zakonodavstvo (D'Anieri, Kravchuk, & Kuzio, 2018).

Turbulentni odnosi između Ukrajine i Rusije u postsovjetskom razdoblju vjerojatno su bili neizbježni, s obzirom na to da je nezavisnost Ukrajine bila iznenadna, temeljna promjena. Rusija je imala golemih poteškoća u percipiranju – a kamoli prihvaćanju – Ukrajine kao neovisne zemlje. Ukrajinu je smatrala sastavnim dijelom ruskog kraljevstva i čak je Ukrajince smatrala gotovo istim narodom kao i Ruse. Shodno tome, Rusija je reagirala na odlazak Ukrajine snažnije nego što je to učinila na odvajanje ostalih sovjetskih republika. S druge strane, Ukrajina je bila jako svjesna krhkosti svoje neovisnosti i iznimno osjetljiva na svako percipirano zadiranje u njezin suverenitet od strane Rusije. Odnosi između dviju zemalja nastavili su biti nestabilni do početka 21. stoljeća. Ovisnost Ukrajine o Rusiji u pogledu fosilnih goriva bila je posebno osjetljiva tema. Na primjer, 2006. Rusija je privremeno prekinula opskrbu Ukrajine prirodnim plinom nakon što je tvrdila da Ukrajina nije platila svoje račune. Ukrajina je međutim tvrdila da je taj potez odmazda za njezinu prozapadnu politiku.

2.6. Novija povijest odnosa

Gospodarstvo Ukrajine je postojano raslo u prvim godinama 21. stoljeća, ali je politička situacija u Ukrajini ostala napeta, dok je težila članstvu u NATO-u i Europskoj uniji (EU), istovremeno je težila i bližim odnosima s Rusijom. Ukrajina je 2003. načelno prihvatila prijedlog o uspostavi „zajedničkog gospodarskog prostora“ s Rusijom, Bjelorusijom i Kazahstanom; međutim, ukrajinsko-ruski odnosi bili su zategnuti ruskim optužbama o

pogoršanju uvjeta za rusku manjinu u Ukrajini, zajedno s ukrajinskom zabrinutošću zbog onoga što je smatrala ruskim ekspanzionističkim planovima na Krimu. Juščenko je postao oporbeni vođa nakon što je smijenjen s mjesta premijera 2001. godine. Sljedeće godine, audiosnimke su navodno otkrile Kučmino odobrenje prodaje radarskog sustava Iraku, čime je prekršena rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. Kučma je tada optužen i za povezanost s ubojstvom novinara Georgija Gongadzea 2000. koji je bio oštar kritičar predsjednika. Do skandala su dovele otkrivene snimke razgovora Kučme s ministrom unutarnjih poslova Jurijem Kravčenkom, gdje Kučma predlaže načine ušutkavanja Gongadzea, no ubojstvo se ne spominje. Oporbene skupine pozvale su na opoziv Kučme, koji je zanijekao optužbe. Predsjednički izbori 2004. doveli su Ukrajinu na rub raspada i građanskog rata. Nakon što mu je Ustavni sud dao odobrenje da se kandidira za treći mandat predsjednika, Kučma je umjesto toga podržao kandidaturu premijera Viktora Janukoviča, kojeg je snažno podupirao i ruski predsjednik Vladimir Putin (Szeptycki, 2014).

Juščenko, koji se kandidirao na antikorupcijskoj i antikronističkoj platformi, pojavio se kao vodeći oporbeni kandidat, ali njegova je kampanja bila spriječena da posjeti Janukovičevo uporište Donjeck i druge istočne gradove. U rujnu se Juščenkovo zdravlje počelo narušavati, a liječnički testovi kasnije su otkrili da se otrovao dioksinom (što je navodno izvršila ukrajinska Služba državne sigurnosti), zbog čega mu je lice unakaženo. U prvom krugu predsjedničkih izbora, 31. listopada, Juščenko i Janukovič osvojili su oko dvije petine glasova. U drugom krugu sljedećeg mjeseca Janukovič je proglašen pobjednikom, iako su Juščenkove pristaše optužile za prijevaru i organizirale masovne prosvjede koji su postali poznati kao Narančasta revolucija (D'Anieri, Kravchuk, & Kuzio, 2018). Prosvjednici odjeveni u narančasto, boju Juščenkove kampanje, izašli su na ulice, a zemlja je prosvjedovala gotovo dva tjedna. Janukovičeve pristaše na istoku zaprijetile su odcjepljenjem od Ukrajine ako rezultati budu poništeni. Ipak, 3. prosinca Vrhovni sud presudio je da su izbori nevažeći i naredio novi drugi krug za 26. prosinca. Juščenko je potom pobijedio Janukoviča osvojivši oko 52 posto glasova. Iako je Janukovič osporio valjanost rezultata, Juščenko je inauguriran 23. siječnja 2005. godine. Politička previranja okupirala su prvih nekoliko godina Juščenkova predsjedništva. Njegov prvi kabinet bio je samo do rujna 2005., kada je smijenio sve svoje ministre, uključujući premijerku Juliju Timošenko, kolegicu vođu Narančaste revolucije. Sljedeći premijer, Jurij Jehanurov, ostao je

na dužnosti samo do siječnja 2006. godine. Dok je vlada nastavila balansirati između često suprotstavljenih ciljeva održavanja pozitivnih odnosa s Rusijom i stjecanja članstva u EU, neslaganje između Juščenka i Timošenko pridonijelo je raspadu njihove koalicije u rujnu 2008. godine (Haesebrouck, Taghon, & Van Coppenolle, 2022).

U travnju 2010., nakon oštre parlamentarne rasprave, Ukrajina je pristala produžiti ruski najam luke u Sevastopolju, koji je prvobitno trebao isteći 2017., do 2042. godine. U zamjenu bi Ukrajina dobila smanjenje cijene ruskog prirodnog plina. Ukrajinska vlada dodatno je poboljšala odnose s Rusijom u lipnju 2010., kada je službeno odustala od svog cilja pridruživanja NATO-u – težnja kojoj se Rusija protivila. Dok se Janukovičeva administracija nastavljala okretati prema Moskvi, čelnici EU-a izrazili su zabrinutost za očuvanje vladavine prava u Ukrajini (Kuzio & D'Anieri, 2018). Godine 2011. bivša premijerka Timošenko, najpopularnija političarka u zemlji, osuđena je za zlouporabu ovlasti u vezi s ugovorom o prirodnom plinu s Rusijom iz 2009. i osuđena je na sedmogodišnju zatvorsku kaznu. U veljači 2012. Ministar unutarnjih poslova njene vlade, Yuri Lutsenko, također je osuđen za zlouporabu ovlasti i osuđen na četiri godine zatvora. Mnogi promatrači vjeruju da su oba suđenja bila politički motivirana. Kada je Ukrajina bila sudomaćin UEFA Europskog prvenstva u ljeto 2012., brojne zemlje EU-a izrazile su zabrinutost za Timošenko bojkotirajući događaj (Stebelsky, 2007). Na parlamentarnim izborima u listopadu 2012. vladajuća Stranka Regija postala je najveći pojedinačni blok sa 185 mjesta. Timošenkina stranka Otadžbina osvojila je 101 mjesto, Ukrajinski demokratski savez za reforme (UDAR) Vitalija Klička osvojio je 40 mjesta, a ultranacionalistička stranka Svoboda imala je iznenađujuće jak rezultat, osvojivši 37 mjesta. Osporavajući valjanost rezultata, Timošenko je započela štrajk glađu. Iako su međunarodni promatrači skrenuli pozornost na nepravilnosti u nekim izborima, Europski parlament okarakterizirao je izbore kao relativno poštene, a glavne oporbene stranke prihvatile su službene rezultate. U prosincu 2012. aktualni premijer Mikola Azarov formirao je vladu uz potporu komunističkih i nezavisnih zastupnika. U onome što je naširoko viđeno kao pokušaj otopljenja odnosa s EU-om, Janukovič je pomilovao zatvorenog Lutsenka i naredio njegovo puštanje na slobodu u travnju 2013. (Szeptycki, 2014).

Ukrajinska proeuropska putanja naglo je zaustavljena u studenom 2013., kada je planirani

sporazum o pridruživanju s EU-om propao samo nekoliko dana prije nego što je trebao biti potpisan. Sporazum bi tješnje integrirao političke i gospodarske veze između EU-a i Ukrajine, no Janukovič je popustio pred intenzivnim pritiskom Moskve. U Kijevu su izbili ulični prosvjedi, a Lutsenko i Kličko isplivali su na čelo najvećih demonstracija od Narančaste revolucije. Ukrajinci su izašli na ulice u mirnom prosvjedu nazvanom Euromajdan (Open Society Foundations, 2019). Policija je nasilno rastjerala okupljene na kijevskom Maidan Nezalezhnosti (Trg neovisnosti), a dok su se prosvjedi nastavljali u prosincu, prosvjednici su zauzeli kijevsku gradsku vijećnicu i pozvali Janukoviča da podnese ostavku. Rusija je pak ponudila smanjenje cijene prirodnog plina i kupnju ukrajinskih obveznica u iznosu od 15 milijardi dolara kako bi poduprla posrnulo gospodarstvo zemlje. Dok su demonstracije u siječnju 2014. godine prerasle u nered, Janukovič je potpisao niz zakona koji ograničavaju pravo na prosvjed, a stotine tisuća izašlo je na ulice Kijeva kao odgovor. Uslijedili su krvavi sukobi između policije i prosvjednika, a ubijeno je i ranjeno gotovo tisuću ljudi (Bilandžić, 2022). Demonstracije su se ubrzo proširile na istočnu Ukrajinu, regiju koja je tradicionalno podržavala Janukoviča i bliže veze s Rusijom. Prosvjednici su zauzeli Ministarstvo pravosuđa u Kijevu, a Parlament je žurno ukinuo mjere protiv prosvjeda. Dok su se nastavljale rasprave između Janukoviča i oporbenih vođa, Azarov je podnio ostavku na mjesto premijera.

U veljači 2014. su stotine prosvjednika puštene iz zatvora u sklopu sporazuma o amnestiji koji je doveo do evakuacije prosvjednika iz vladinih zgrada. Otopljanje napetosti bilo je, međutim, kratkog vijeka jer su oporbeni parlamentarci odbijeni u svojim pokušajima da ograniče ovlasti predsjedništva, a bitka na ulicama dobila je smrtonosni smjer. Više od 20 je ubijeno, a stotine su ranjene kada su vladine snage pokušale ponovno zauzeti Majdan 18. veljače. 25.000 prosvjednika koji su ostali na trgu okružilo je svoj tabor vatrama u pokušaju da spriječe novi napad. Prosvjednici u zapadnoukrajinskim gradovima Lavovu i Ivano-Frankivsku zauzeli su vladine zgrade, a dužnosnici EU-a zaprijetili su sankcijama protiv Ukrajine ako Janukovičeva administracija ne poduzme korake za deeskalaciju nasilja. Predloženo primirje nije se ostvarilo, 20. veljače nasilje u Kijevu dramatično je eskaliralo, a policija i vladine sigurnosne snage pucale su na gomile prosvjednika. Deseci su ubijeni, stotine su ozlijeđene, a čelnici EU-a ispunili su svoje obećanje da će uvesti sankcije protiv Ukrajine. Kontrola središnje vlade nastavila je slabiti u zapadnoj Ukrajini, jer su oporbene snage okupirale policijske postaje

i vladine urede u Lutsku, Uzhhorodu i Ternopilu. Najkrvaviji tjedan u postsovjetskoj povijesti Ukrajine završio je 21. veljače sporazumom uz posredovanje EU-a između Janukoviča i oporbenih čelnika koji je pozivao na prijevremene izbore i formiranje privremene vlade jedinstva. Parlament je odgovorio velikom većinom odobravanjem vraćanja ustava iz 2004., čime je smanjena ovlast predsjednika (Makuch, 2022).

Iste su godine proruski prosvjednici postajali sve agresivniji na Krimu, a skupine naoružanih ljudi na čijim uniformama nisu bile jasne oznake za identifikaciju okružile su zračne luke u Simferopolju i Sevastopolju. Maskirani naoružani ljudi zauzeli su zgradu krimskog parlamenta i podigli rusku zastavu, dok su proruski zastupnici raspuštali aktualnu vladu i postavljali Sergeja Aksjonova, čelnika Stranke ruskog jedinstva, za premijera Krima. Govorne i podatkovne veze između Krima i Ukrajine bile su prekinute, a ruske su vlasti priznale da su prebacile trupe u regiju. Oleksander Turčinov (vršio dužnost predsjednika Ukrajine od 22. veljače do 7. lipnja 2014. godine) akciju je kritizirao kao provokaciju i kršenje ukrajinskog suvereniteta, dok je ruski predsjednik Vladimir Putin to okarakterizirao kao nastojanje da se zaštite ruski građani i vojna imovina na Krimu. Dana 6. ožujka krimski parlament izglasao je odcjepljenje od Ukrajine i pridruživanje Ruskoj Federaciji, s javnim referendumom o tom pitanju zakazanim za 16. ožujka 2014. godine. Taj potez pozdravila je Rusija i naširoko osudila Zapad. U međuvremenu, Arsenij Jacenjuk, tadašnji ukrajinski premijer, potvrdio je stav Kijeva da je Krim sastavni dio Ukrajine. Na dan referenduma promatrači su zabilježili brojne nepravilnosti u procesu glasovanja, uključujući prisutnost naoružanih ljudi na biračkim mjestima, a rezultat je bio uvjerljivih 96,7 %, odnosno 1.233.002 glasa za pripajanje Rusiji. Privremena vlada u Kijevu odbacila je rezultat, a Sjedinjene Američke Države i EU nametnule su zamrzavanje imovine i zabranu putovanja brojnim ruskim dužnosnicima i članovima krimskog parlamenta. Dana 21. ožujka, nakon što je ruski parlament ratificirao ugovor o aneksiji, Putin je potpisao zakon kojim se Krim formalno pripaja Rusiji (Kuzio & D'Anieri, 2018).

Rusija je nastavila učvršćivati svoju kontrolu nad Krimom i poništila je ugovor iz 2010. koji joj je produžio zakup luke Sevastopolj u zamjenu za popust na prirodni plin. Cijena koju je Rusija naplaćivala Ukrajini za prirodni plin vrtoglavo je porasla za nekih 80 posto u nekoliko tjedana. Dok je Rusija otvoreno vršila ekonomski pritisak na privremenu vladu u Kijevu, ruski su

dužnosnici javno izjavili da nemaju dodatnih planova na ukrajinskom teritoriju. Početkom travnja 2014., međutim, NATO-ov brifing za novinare otkrio je prisutnost procijenjenih 40.000 ruskih vojnika, okupljenih u stanju visoke pripravnosti, odmah preko ukrajinske granice (Haesebrouck, Taghon, & Van Coppenolle, 2022). Nakon toga, teško naoružani proruski napadači upali su u vladine zgrade u istočnim ukrajinskim gradovima Donjecku, Lugansku, Horlivki i Kramatorsku. U Kharkivu je skupina navodno lokalnih naoružanih napadača greškom zauzela zgradu opere, vjerujući da je gradska vijećnica. Kao što je bio slučaj na Krimu, velik broj tih preuzimanja izvršili su ljudi s ruskom opremom, u uniformama bez oznaka, djelujući vojnički precizno. U gradu Slovjansku u Donjeckom bazenu izbila je pucnjava dok su proruske trupe zauzimale zgrade i postavljale blokade cesta. Turčinov je nametnuo rok onima koji su okupirali zgrade, ponudivši im imunitet od kaznenog progona ako se predaju, ali zaprijetivši vojnim odgovorom ako se ne predaju. Rok je prošao bez incidenata, okupatori su učvrstili svoje uspjehe, a Turčinov je pozvao Ujedinjene narode da pošalju mirovne snage u istočnu Ukrajinu kako bi uspostavile red (Mankoff, 2022).

Iako su se sve strane u Ženevi složile raditi na smirivanju sukoba u istočnoj Ukrajini, Rusija je započela vojne manevre na svojoj strani granice, a proruski militanti proširili su svoju zonu kontrole, zauzevši dodatne vladine zgrade i uspostavivši naoružane kontrolne točke. Krajem travnja Volodimir Ribak, predstavnik gradskog vijeća Horlivka i član Timošenkine stranke Otadžbina, otet je i ubijen od strane proruske milicije. Naknadno će proruske snage otimati desetke ljudi i držati ih, uključujući osam članova promatračke misije Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS), brojne ukrajinske i zapadne novinare te nekoliko pripadnika ukrajinske policije i sigurnosnih službi. SAD i EU objavili su novu rundu sankcija Rusiji, a gradonačelnik Harkova Genadij Kernes, član Janukovičeve Stranke regija koji je preokrenuo svoj promoskovski kurs i izjavio da podržava ujedinjenu Ukrajinu, teško je ranjen iz snajpera. Dana 2. svibnja ukrajinska je vlada ponovno započela svoju ofenzivu protiv proruskih snaga u Slovjansku. Iako su dva helikoptera izgubljena u neprijateljskoj vatri, Turčinov je izvijestio da su mnogi separatisti ubijeni ili uhićeni. Istog dana izbilo je nasilje u Odesi, gradu koji je do tog trenutka bio relativno neoštećen, a deseci proruskih prosvjednika poginuli su kada se zgrada koju su zauzeli zapalila (Haesebrouck, Taghon, & Van Coppenolle, 2022).

Putin je 9. svibnja 2014. proslavio Dan pobjede, praznik kojim se obilježava poraz nacističke Njemačke u Drugom svjetskom ratu, putovanjem na Krim i pregledom ruske Crnomorske flote. Nekoliko dana prije Putinova posjeta, Vijeće za civilno društvo i ljudska prava, savjetodavno tijelo Kremlja, objavilo je upozoravajuće izvješće o Krimu koje je oštro proturječilo službeno objavljenim rezultatima referenduma o neovisnosti 16. ožujka. Procjenjuje se da je stvarni odaziv birača bio između 30 i 50 posto, a nešto više od polovice onih koji su glasali izabralo je pripajanje Rusiji. Dok su se samoprogllašene separatističke vlade u Lugansku i Donjecku spremale organizirati vlastite referendume o neovisnosti, ukrajinske snage sigurnosti nastavile su se boriti za teritorij s proruskim milicijama, a posebno krvavi sukob u Mariupolju ostavio je čak 20 mrtvih. Te referendume, održane u gradovima pod kontrolom separatista 11. svibnja, Kijev je odbacio kao „farsu“ i naširoko su kritizirani diljem Zapada. Uočene su raširene nepravilnosti: maskirani naoružani napadači izravno su nadzirali izbore, birači koji su glasali više puta bili su uobičajena pojava, a ukrajinska policija je navodno zaplijenila 100.000 unaprijed ispunjenih glasačkih listića s „da“ od naoružanih separatista izvan Slovjanska. Iako nije priznao rezultate referenduma, koji su velikom većinom bili za neovisnost, Putin je rekao da poštuje volju birača, iako je Kremlj pozvao na pregovore (Harding, 2014). EU je odgovorila proširenjem sankcija protiv ruskih pojedinaca i tvrtki.

Nakon uvjerljive pobjede na izborima 2014., Petro Porošenko je prisegnuo kao predsjednik 7. lipnja i odmah je iznio prijedlog za ponovno uspostavljanje mira u regijama pod kontrolom separatista. Međutim, borbe su se nastavile, a Rusija je ponovno optužena da izravno podupire pobunjenike kada su se u ukrajinskim gradovima blizu ruske granice pojavili tenkovi iz sovjetske ere. Dana 14. lipnja, dan nakon što su vladine snage vratile grad Mariupolj, ukrajinska vojska pretrpjela je najveći gubitak života u jednom danu do tada, kada su pobunjenici oborili transportni zrakoplov s 49 ljudi dok je pokušavao sletjeti u Luhansk (Haesebrouck, Taghon, & Van Coppenolle, 2022). Dana 27. lipnja, usred oštih ruskih primjedbi, Porošenko je potpisao dugo odgađani sporazum o pridruživanju s EU-om, obećavajući bliže veze s Europom. Iako je Rusija nastavila poricati umiješanost u sukob, Moskva je u kolovozu potvrdila da je vod ruskih padobranaca zarobljen dok je bio u Ukrajini. Nakon što su ukrajinske vlasti objavile videointervjue sa zarobljenicima, ruski vojni dužnosnici izjavili su da su vojnici slučajno prešli granicu. Ukrajinske vladine trupe doživjele su nagli preokret krajem kolovoza, kada su

pobunjeničke snage otvorile novu frontu na jugu, zauzevši grad Novoazovsk i zaprijetivši ključnoj luci Mariupolj. Porošenko je otvoreno izjavio da su ruske snage ušle u Ukrajinu, a NATO-ovi analitičari procjenjuju da više od 1000 ruskih vojnika aktivno sudjeluje u sukobu. U siječnju 2015. Ujedinjeni narodi procijenili su da je više od 5000 ljudi ubijeno od početka neprijateljstava. Do tog trenutka obje su strane uglavnom odbacile sporazum o prekidu vatre. Iako je rusko gospodarstvo gurnuto u recesiju kombinacijom zapadnih sankcija i niskih cijena nafte, napredna ruska vojna oprema nastavila se pojavljivati u istočnoj Ukrajini, dok je separatistička ofenziva potisnula vladine snage (Mankoff, 2022).

Čelnici Ukrajine, Rusije, Francuske i Njemačke dogovorili su 12. veljače 2015. mirovni plan u 12 točaka koji, između ostalog, predlaže prekid borbi, povlačenje teškog naoružanja, oslobađanje zarobljenika i uklanjanje stranih trupa s teritorija Ukrajine. Mir se kratko održao, a teško naoružanje obje su strane povukle početkom rujna 2015. godine. Međutim, do kraja godine zbog čestih kršenja primirja zabilježeno je više od 9.000 mrtvih i više od 20.000 ranjenih. Pozivajući se na istraživanja ruskih skupina za ljudska prava, ukrajinske vlasti procjenjuju da je više od 2.000 ruskih vojnika ubijeno od početka borbi u travnju 2014. godine. Ruski dužnosnici nastavili su poricati bilo kakvu umiješanost u sukob, a u svibnju 2015. Putin je potpisao dekret o zabrani objavljivanja informacija o pogibiji ruskih vojnika tijekom „specijalnih operacija“ (Coynash, 2015). U studenom 2018. brodovi ruske mornarice u Kerčkom tjesnacu pucali su na ukrajinske brodove i zarobili i brodove i njihove posade. Porošenko je proglasio izvanredno stanje u 10 regija, prvi put da je takav korak poduzet od nezavisnosti Ukrajine od Sovjetskog Saveza. Ukrajina se također obratila Ujedinjenim narodima, a Opća skupština izglasala je rezoluciju koja poziva Rusiju da povuče svoje snage s Krima i prekine okupaciju ukrajinskog teritorija. Unatoč Porošenkovim naporima da usmjeri javni razgovor u mjesecima koji su prethodili predsjedničkim izborima u ožujku 2019., službena korupcija i gospodarstvo uslijed razotkrivanja globalnih utaja i nezakonitih financijskih transfera, ostali su ključni problemi birača (Ray, 2022). Kandidatura televizijskog lica i političkog početnika Volodimira Zelenskog razbila je ustaljeni politički poredak. Zelenski je portretirao predsjednika Ukrajine u popularnoj komediji, a svoje je masovno praćenje na internetu iskoristio u ozbiljnoj kampanji protiv službene korupcije. U prvom krugu izbora 31. ožujka 2019. Zelenski je osvojio preko 30 posto glasova, a Porošenko je završio drugi sa 16

postu. Drugi krug održan je 21. travnja, a Zelenski je porazio sadašnjeg predsjednika u velikom broju, osvojivši više od 73 posto glasova. Zelenski je preuzeo dužnost 20. svibnja 2019., a svoj je inauguracijski govor iskoristio kako bi najavio raspuštanje parlamenta i pokretanje prijevremenih zakonodavnih izbora. Ti izbori, održani 21. srpnja, donijeli su apsolutnu parlamentarnu većinu stranci Sluga naroda Zelenskog. Ova potvrda mandata Zelenskog omogućila mu je promicanje mirovnog rješenja prema kojem bi se ukrajinske snage i pobunjenici koje podržava Rusija povukli s takozvane „kontaktne linije“ u istočnoj Ukrajini (Mankoff, 2022).

Počevši od 2020., širenje pandemije koronavirusa SARS-CoV-2 dovelo je do velikih poremećaja svakodnevnog života u Ukrajini, a ukrajinsko gospodarstvo pretrpjelo je oštre udarce zbog karantene i zatvaranja poduzeća. Situacija je bila posebno teška u Donbasu, budući da je oštećenje infrastrukture od pobune koju podupire Rusija dovelo do ozbiljnih prekida u opskrbi vodom. Zelenskijeva nacionalna strategija ublažavanja protiv COVID-19, potencijalno smrtonosne bolesti uzrokovane virusom, dovela ga je u sukob s nekim lokalnim političarima koji su nastojali potvrditi svoju neovisnost prema reformama decentralizacije vlade iz 2014., a ovaj je sukob imao značajan učinak na lokalne izbore u listopadu 2020., lokalne stranke dominirale su u utrkama za gradonačelnike.

2.7. Ruska perspektiva Ukrajine

Rusija ima duboke kulturne, gospodarske i političke veze s Ukrajinom, a Ukrajina je na mnogo načina ključna za ruski identitet i viziju sebe u svijetu. Rusija i Ukrajina imaju snažne obiteljske veze koje sežu stoljećima unatrag. Kijev, glavni grad Ukrajine, ponekad se naziva „majkom ruskih gradova“, na razini kulturnog utjecaja s Moskvom i Sankt Peterburgom. Upravo je u Kijevu u osmom i devetom stoljeću kršćanstvo iz Bizanta doneseno slavenskim narodima. A upravo je kršćanstvo poslužilo kao sidro za Kijevsku Rusiju, ranu slavensku državu iz koje moderni Rusi, Ukrajinci i Bjelorusi vuku svoje korijene. Otprilike osam milijuna etničkih Rusa živjelo je u Ukrajini od 2001. godine, prema popisu stanovništva te godine, uglavnom na jugu i istoku (State Statistics Committee of Ukraine, 2001). Moskva je tvrdila da je dužna zaštititi te ljude kao izgovor za svoje akcije na Krimu i u Donbasu 2014. godine.

Nakon raspada Sovjetskog Saveza, mnogi su ruski političari na razvod s Ukrajinom gledali kao na povijesnu grešku i prijetnju položaju Rusije kao velike sile. Gubitak trajnog nadzora nad Ukrajinom i puštanje u zapadnu orbitu mnogi bi vidjeli kao velik udarac međunarodnom prestižu Rusije. Nadalje, sovjetski vođa Nikita Hruščov prebacio je Krim iz Rusije u Ukrajinu 1954. kako bi ojačao „bratske veze između ukrajinskog i ruskog naroda“. Međutim, od pada Saveza, mnogi ruski nacionalisti u Rusiji i na Krimu žudjeli su za povratkom poluotoka. Grad Sevastopolj matična je luka ruske crnomorske flote, dominantne pomorske sile u regiji (Masters, 2022). Rusija je dugo vremena bila najveći trgovački partner Ukrajine, iako je ta veza dramatično oslabila posljednjih godina. Kina je na kraju prestigla Rusiju u trgovini s Ukrajinom. Prije invazije na Krim, Rusija se nadala da će uvući Ukrajinu u svoje jedinstveno tržište, Euroazijsku ekonomsku uniju (EAEU), koja danas uključuje Armeniju, Bjelorusiju, Kazahstan i Kirgistan. Također, Rusija se desetljećima oslanjala na ukrajinske plinovode za dovoz plina kupcima u srednjoj i istočnoj Europi, a Kijevu plaća milijarde dolara godišnje u naknadama za tranzit. Točni iznosi koje Rusija plaća ovise o količini plina (Euroactiv, 2019). Protok ruskog plina kroz Ukrajinu nastavio se početkom 2022. unatoč izbijanju širih neprijateljstava između dviju zemalja. Rusija je planirala transportirati više plina u Europu putem svog novog plinovoda Sjeverni tok 2, koji prolazi ispod Baltičkog mora do Njemačke, ali je Berlin zamrznuo regulatorno odobrenje projekta nakon ruske invazije (Topor, 2022). Rusija je željela očuvati svoj politički utjecaj u Ukrajini i cijelom bivšem Sovjetskom Savezu, osobito nakon što je njen omiljeni kandidat za ukrajinskog predsjednika 2004., Viktor Janukovič, izgubio od reformističkog konkurenta kao dijela narodnog pokreta Narančaste revolucije. Ovaj šok za ruske interese u Ukrajini došao je nakon sličnog izbornog poraza Kremlja u Gruziji 2003., poznatog kao Revolucija ruža, nakon čega je uslijedio još jedan – Revolucija tulipana – u Kirgistanu 2005. godine. Janukovič je kasnije postao predsjednik Ukrajine, u 2010., usred nezadovoljstva birača narančastom vladom (Masters, 2022).

Kriza u Ukrajini proizvela je novi narativ o vodstvu Vladimira Putina. Za razliku od navedenih ciljeva modernizacije tijekom njegovih prvih dva predsjednička mandata – postizanje veće državne učinkovitosti i poboljšanje životnog standarda i prosperiteta ruskih građana – Putin je preoblikovan kao spasitelj ruske nacije. Ovaj novi narativ uključuje misiju zaštite građana „Ruskog svijeta“ koji žive izvan granica Ruske Federacije. U nekim analizama to je dovelo do

paralela s političkim putovanjem Slobodana Miloševića u bivšoj Jugoslaviji (Chaisty i Whitefield, 2016). Ipak, iako je Vladimir Putin pokazivao snažne domoljubne instinkte tijekom svoje političke karijere, on nije prirodni nacionalist. U članku pod naslovom „Rusija: pitanje etničke pripadnosti“, koji je Putin objavio u siječnju 2012. uoči predsjedničkih izbora, njegova dvosmislena podrška etnički utemeljenom nacionalizmu bila je očita. Upozorio je na opasnosti koje etnički šovinizam predstavlja za teritorijalnu cjelovitost ruske države: „Uvjeren sam da su pokušaji propovijedanja ideje 'nacionalne' ili monoetničke ruske države u suprotnosti s našom tisućljetnom poviješću“, ustvrdio je, „ovo je prečac za uništenje ruskog naroda i ruske državnosti, i što se toga tiče svake održive, suverene državnosti na planetu“ (Chaisty i Whitefield, 2016). Štoviše, odnos njegova režima s nacionalističkim vodstvom u istočnoj Ukrajini i njihovim ideološkim podupirateljima u Rusiji nije uvijek bio srdačan tijekom ukrajinskog sukoba. Putinovo opredjeljenje za stvaranje novog teritorija, „Novorossiya“, što bi dovelo do raspada Ukrajine, doveli su u pitanje nacionalistički ideolozi i vođe milicija tijekom cijele krize (Sonne, 2014).

Kako je vidljivo iz dosadašnjeg prikaza, kao temelj problema može se postaviti proširenje NATO-a, središnji element Grand strategije da se Ukrajina izmakne iz ruske orbite i integrira u Zapad. U isto vrijeme, širenje EU-a prema istoku i potpora Zapada prodemokratskom pokretu u Ukrajini – počevši od Narančaste revolucije 2004. – također su bili ključni elementi. Od sredine 1990-ih ruski se čelnici odlučno protive proširenju NATO-a, a posljednjih su godina jasno dali do znanja da neće stajati postrani dok se njihov strateški važan susjed pretvara u „dio Zapada“. Za Putina je nezakonito svrgavanje demokratski izabranog i proruskog predsjednika Ukrajine bila kap koja je prelila čašu. Odgovorio je zauzimanjem Krima za koji se bojao da će ugostiti pomorsku bazu NATO-a (Mearsheimer, 2014). Ukrajinsko-ruska kriza iz 2014. istovremeno odražava obrazac nevolja koje su se u posljednjem desetljeću pokrenule u bivšem Sovjetskom Savezu. Nemiri u Ukrajini postali su signalni slučaj, budući da su akcije dovele do reakcija diljem postsovjetskih neovisnih država i šire (Van Metre, Gienger i Kuehnast, 2015).

Putinov režim, u potrazi za percipiranim ruskim interesima u Ukrajini, tijekom posljednjih godina, od revolucije na Majdanu, odlučio je provoditi politiku temeljenu na prisili, a potom, s iniciranjem rata punog razmjera, na čistoj prisili, napuštajući svaku meku moć nastojanja da se

pridobiju srca i umovi ukrajinskog naroda u korist korištenja čvrste sile kako bi se spriječilo približavanje Ukrajine Europi i Zapadu pod svaku cijenu (Laruelle, 2020). Današnja Rusija nudi malo u smislu privlačnosti svijetu čak i u usporedbi sa Sovjetskim Savezom, čija su univerzalna ideologija i ekonomska postignuća, koliko god manjkavi bili, nekoć izazivali masovne pokrete divljenja. Umjesto toga, za zemlje poput Ukrajine, pitanje „što Rusija može ponuditi“ sada pruža malo osim nasilne apsorpcije zemlje u Rusiju i poricanja Ukrajinaca kao posebnog naroda (Ishchenko, 2022). Neupitno je kako Rusija želi da je tretiraju kao suverenu svjetsku silu, koja ima svoj pristup demokraciji, ljudskim pravima, gospodarstvu, sigurnosti i kulturi.

Nakon uvida u složenu povijest rusko-ukrajinskih odnosa, u nastavku rada slijedi uvid u međunarodnu perspektivu ovih odnosa.

3. MEĐUNARODNA PERSPEKTIVA RUSKO-UKRAJINSKIH ODNOSA

Poglavlje obuhvaća uvid u EU, NATO i SAD perspektive odnosa Ukrajine i Rusije.

3.1. EU perspektiva

EU još od sukoba 2013. i 2014. godine naglašava europsko zajedništvo, održavajući režim sankcija Rusiji, podržavajući diplomatske kanale u isto vrijeme i podupirući ukrajinsku politiku teritorijalne cjelovitosti, a njen dalekosežni sporazum o pridruživanju s Ukrajinom postao je operativan. U očima EU-a, samo je Putinova Rusija krivac krvavog sukoba (Schmidt, 2016). Događaji u Ukrajini svakako odstupaju od novog sigurnosnog okruženja za ostatak Europe, a posebno za neposredne susjede Ukrajine. Posthladnoratovsko okruženje, koje je pomoglo uspostavljanju neovisnosti srednjoeuropskih država, uzdrmano je geopolitičkim intervencijama Rusije u ratu s Gruzijom 2008., okupacijom Krima 2014. i sponzorstvom ukrajinskih separatista. To zahtijeva hitnu koordinaciju napora u regiji kako bi se odgovorilo na prijetnju geopolitičkih promjena koje potkopavaju trenutni svjetski poredak (Laruelle, 2020). Ruska aneksija Krima, hibridni rat i vojne intervencije u istočnoj Ukrajini izazvali su dramatičnu transformaciju međunarodnog krajolika, posebno u Europi, uvodeći ono što neki smatraju novim Hladnim ratom. U ljeto 2017., netom nakon što je SAD usvojio nove, strože sankcije Rusiji, tradicionalno liberalni *Washington Post* objavio je uvodnik pod naslovom „Na putu smo u novi Hladni rat“ u kojemu je krivica za pogoršanje odnosa u potpunosti pripisana Rusiji (Kuzio i D'Anieri, 2018).

Visoki predstavnik EU-a za vanjsku politiku Josep Borrell posjetio je Ukrajinu u siječnju 2022. usred stalno rastućih napetosti duž rusko-ukrajinske granice, prenijevši snažnu poruku potpore Kijevu. To se dogodilo u vrijeme kada je niz sigurnosnih pregovora između Rusije i SAD-a, NATO-a i OEES-a trebao biti održan 10. siječnja 2022. godine. Borrell je tada iznio kako je EU zabrinut jer je isključen iz razgovora o europskoj sigurnosti i prikazivanja kao „neutralnog promatrača“. Borrell je pozvao da se „svaka rasprava o europskoj sigurnosti mora odvijati u koordinaciji i uz sudjelovanje EU-a. Uostalom, što god se događa u njegovom susjedstvu utječe na sigurnost EU-a i njezinih država članica“ (Khatu, 2022).

Rusija i EU prepoznaju se kao ključni partneri u međunarodnoj areni i surađuju u pitanjima od zajedničkog interesa. Odnosi dviju sila ogledali su se kroz suradnju i ambicioznu trgovinu sve do sadašnje krize. Ruska Federacija je utjecajna članica nekoliko međunarodnih organizacija na koje se pozivaju i zemlje članice EU-a, a uzimajući u obzir povijesne faktore, zemljopisnu blizinu i sociokulturne veze, Rusija je definitivno jedan od najutjecajnijih aktera u paneuropskom sustavu. Ujedno je i glavni opskrbljivač energijom za zemlje EU te predstavlja veliko i dinamično tržište za europsku robu i usluge. Nema sumnje da su interesi oba aktera obostrani, no EU ne tolerira postupke Rusije. Kao rezultat nekoliko čimbenika uzrokovanih ruskim akcijama: potpora sukobu u istočnoj Ukrajini i separatističkim pobunjenicima iz regija Lugansk i Donbas, aneksija Krima, organiziranje dezinformirajućih medijskih kampanja u susjedstvu i hibridni napadi, intervencije u Siriji pogoršale su postojeću suradnju s EU-om. EU poduzima mjere i usvaja niz sankcija protiv ruskih akcija, koje se povremeno ažuriraju i produljuju. Rusko-europski odnosi mogu se analizirati s različitih strana: prvo, ruska strana koja želi postići svoje strateške, gospodarske ciljeve u zapadnoj Europi i drugo, postoji europska perspektiva širenja svojih političko-ekonomskih i kulturnih vrijednosti i interesa u istočno susjedstvo (Hohlov, 2020).

Od izbijanja krize na rusko-ukrajinskoj granici 2014., EU je uvelike pomagao Ukrajini u oštrom smanjenju ekonomske ovisnosti o njezinom neprijateljskom susjedu Rusiji potporom s više od 17 milijardi EUR. Sporazum o pridruživanju između EU-a i Ukrajine iz 2014. rezultirao je time da je EU postao najveći trgovinski partner Ukrajine, nadmašivši Rusiju. No, ono što je bacilo sjenu na novo prijateljstvo EU – Ukrajina je ekonomska jednadžba EU – Rusija. EU je najveći trgovinski partner Rusije s 37,3 % ukupne robne razmjene zemlje u 2020. godini. Stoga je, u svoju korist, EU pokušao upotrijebiti instrument ekonomskih sankcija kako bi odvratio Rusiju od bilo kakvih daljnjih sukoba u Ukrajini i njezinom susjedstvu. Ova politika „udaranja medvjeda tamo gdje ga najviše boli“ nije odvratila Rusiju od smanjenja napetosti na granici s Ukrajinom. Stoga je EU obećao uvesti daljnje strože sankcije kao odgovor upozoravajući Rusiju: „agresija dolazi s cijenom“. Kritičari, uključujući Ukrajinu, nisu se libili kritizirati „politiku popuštanja Rusiji“ EU-a zbog njezinog neuspjeha u definiranju sankcija (Khatu, 2022).

3.2. NATO perspektiva

Napetosti između Rusije i Sjevernoatlantskog saveza (NATO) dosegle su točku krize neposredno prije ruskog napada na Ukrajinu. Vlada ruskog predsjednika Vladimira Putina prijetila je širim vojnim upadom u Ukrajinu ako savez predvođen SAD-om ne učini nekoliko velikih sigurnosnih ustupaka, uključujući obvezu prestanka širenja na istok. Rusija kaže da su Sjedinjene Američke Države i NATO neprestano kršili obećanja navodno dana ranih 1990-ih da se Savez neće širiti na bivši sovjetski blok. U međuvremenu, čelnici Saveza rekli su da su otvoreni za novu diplomaciju s Rusijom o kontroli naoružanja i drugim pitanjima, ali da nisu voljni razgovarati o zauvijek zatvaranju vrata NATO-a novim članicama. Ruski čelnici dugo su bili oprezni u pogledu širenja NATO-a na istok, posebice jer je Savez otvorio svoja vrata bivšim državama Varšavskog pakta i bivšim sovjetskim republikama kasnih 1990-ih (Češka, Mađarska i Poljska) i ranih 2000-ih (Bugarska, Estonija, Latvija, Litva, Rumunjska, Slovačka i Slovenija). Njihovi su strahovi porasli u kasnim 2000-ima kada je Savez izrazio svoju namjeru da primi Gruziju i Ukrajinu u neodređenom trenutku u budućnosti (Masters, 2022a). Ruska Federacija izrazila je snažne prigovore na odluku o proširenju NATO-a. Djelomično kako bi umirio ta nezadovoljstva, a dijelom kako bi održao zamah proširenja čineći proces inkluzivnijim, NATO je paralelno vodio pristupne razgovore s Poljskom, Mađarskom i Češkom Republikom s pokušajem stvaranja posebnih odnosa s Moskvom i Kijevom. Veze NATO-a s Rusijom i Ukrajinom mogu se opisati kao trokut, pri čemu svaki krak predstavlja značajan skup bilateralnih interakcija. Ali odnos u cjelini ima veću važnost i sastavni je dio nastojanja da se preinače odgovornosti NATO-a nakon Hladnog rata. Ruska Federacija je u stanju stalne krize od raspada SSSR-a 1991. godine, a njezin međunarodni status radikalno je opao. Rusija ipak zadržava sve objektivne atribute velike svjetske sile (Nation, 2000).

Neki stručnjaci ističu još jedan ključan trenutak koji pomaže objasniti današnje nepovjerenje između Rusije i NATO-a: razgovore između administracije Billa Clintona i ruske vlade na čelu s Borisom Jeljcinom 1993. – 1994. godine. Do tog trenutka, Varšavski pakt i Sovjetski Savez su se raspali, a Clintonova administracija je nastojala osmisliti novu sigurnosnu arhitekturu u Europi koja bi pomogla u njegovanju i jačanju novonastalih, postsovjetskih demokracija na kontinentu, uključujući Rusiju. Neki u Clintonovoj vladi, kao i srednjoeuropske zemlje poput Češke i Poljske, htjeli su brzo krenuti i početi širiti članstvo u NATO-u prema istoku. Međutim,

većina Clintonovih dužnosnika navodno nije bila sklona tome, jer su bili svjesni da bi širenje uznemirilo ruske čelnike u krhkom, prijelaznom trenutku i umanjilo druge ciljeve vanjske politike SAD-a, kao što je kontrola nuklearnog oružja (Goldgeier, 2016).

Umjesto toga, Clinton je odlučio razviti novu inicijativu NATO-a pod nazivom Partnerstvo za mir (PfP), koja bi bila neekskluzivna i otvorena svim bivšim članicama Varšavskog pakta, kao i neeuropskim zemljama. Gledajući na ovaj okvir nečlanstva kao na svojevrsni kompromis, u listopadu 1993. američki su ga diplomati predložili Jeljcinu, koji je spremno prihvatio (NATO, 2020). NATO je pokrenuo PfP na svom godišnjem *summitu* u siječnju 1994., a više od dvadeset zemalja, uključujući Gruziju, Rusiju i Ukrajinu, pridružio se sljedećih mjeseci. Međutim, Clinton je ubrzo počeo javno govoriti o proširenju članstva u NATO-u, rekavši u Pragu samo nekoliko dana nakon pokretanja PfP-a da „više nije pitanje hoće li NATO primiti nove članice, već kada i kako“ (Administration of William J. Clinton, 1994). Jeljcin je upozorio zapadne čelnike na konferenciji u prosincu te godine da „Europa, čak i prije nego što se uspjela osloboditi naslijeđa Hladnog rata, riskira da se optereti hladnim mirom“ (Masters, 2022a).

Clinton je nakon toga uložio napore kako bi ublažio Jeljcinove zabrinutosti: odgađajući proširenje do ponovnog izbora ruskog čelnika 1996., pozivajući Rusiju da se pridruži Grupi sedam (G7) i uspostavljajući formalni, nesuparnički forum za diplomaciju Rusija – NATO. Ali analitičari kažu da bi širenje NATO-a u narednim godinama ostavilo duboke ožiljke na ruskoj psihi. „Za mnoge Ruse, a najvažnije za Vladimira Putina, 1990-e su bile desetljeće poniženja, jer su Sjedinjene Američke Države nametnule svoju viziju reda u Europi, dok Rusi nisu mogli učiniti ništa osim stajati po strani i promatrati,“ napisao je za *War on the Rocks* James Goldgeier, stručnjak za odnose NATO-a i Rusije (Goldgeier, 2016). Ruska vlada, na čelu s Putinom, nastavila je biti oprezna prema širenju NATO-a u 2000-ima. Putin je izrazio sumnju da će Savez, koji je najbrže rastao 2004., biti učinkovit u suočavanju sa sigurnosnim izazovima današnjice, uključujući međunarodni terorizam i sukob u Afganistanu. Mnoge nove članice, posebice baltičke zemlje, vidjele su članstvo u NATO-u kao štit od svojih bivših sovjetskih vladara. U godinama koje su uslijedile, Putin je postajao sve otvoreniji u svom nezadovoljstvu prodorom NATO-a u istočnu Europu, rekavši u govoru u Münchenu 2007. da je „očito da širenje NATO-a nema nikakve veze s modernizacijom Saveza ili s osiguranjem sigurnosti u

Europi. Naprotiv, to je ozbiljna provokacija koja umanjuje razinu međusobnog povjerenja“. U ljeto nakon NATO-ovog *summita* u Bukureštu 2008., gdje je NATO izjavio svoju namjeru da primi Gruziju i Ukrajinu, Rusija je izvršila invaziju. Šest godina kasnije, dok se Kijev približavao gospodarskom partnerstvu s drugim zapadnim blokom, Europskom unijom, Rusija je napala Ukrajinu i anektirala Krim (Masters, 2022a).

NATO (2022) danas najoštrije osuđuje rat Rusije protiv Ukrajine – koja je neovisna, miroljubiva i demokratska zemlja i bliski partner NATO-a. Savez poziva predsjednika Putina da odmah zaustavi ovaj rat, povuče sve svoje snage iz Ukrajine i uključi se u istinsku diplomaciju. NATO pomaže u koordinaciji ukrajinskih zahtjeva za pomoć i podupire saveznike u isporuci humanitarne i nesmrtonosne pomoći. Pojedine zemlje članice NATO-a šalju oružje, streljivo i mnoge vrste lake i teške vojne opreme, uključujući protutenkovske i protuzračne sustave, haubice i bespilotne letjelice. Do danas su NATO-ovi saveznici Ukrajini osigurali i predali milijarde dolara vojne opreme. Sve ovo svakodnevno donosi promjene na bojnopolju, pomažući Ukrajini da održi svoje pravo na samoobranu, koje je sadržano u Povelji Ujedinjenih naroda. NATO-ovi saveznici složili su se pojačati i održati svoju potporu koliko god je to potrebno, kako bi Ukrajina mogla prevladati. Od ruske aneksije Krima 2014., NATO je pomogao u reformi ukrajinskih oružanih snaga i obrambenih institucija, uključujući opremu i financijsku potporu. Saveznici su također osigurali obuku za desetke tisuća ukrajinskih vojnika. Od 2016. potpora NATO-a organizirana je kroz Sveobuhvatni paket pomoći, koji uključuje širok raspon programa izgradnje kapaciteta i zakladnih fondova, usmjerenih na ključna područja poput kibernetičke obrane, logistike i suprotstavljanja hibridnom ratovanju.

Ukrajinske snage također su razvile svoje sposobnosti sudjelovanjem u NATO-ovim vježbama i operacijama. Kao odgovor na akcije Rusije, saveznici su aktivirali NATO-ove obrambene planove i rasporedili tisuće dodatnih vojnika s obje strane Atlantika. NATO je također prvi put rasporedio elemente visoke spremnosti NATO Snaga za odgovor u ulozi odvratanja i obrane. Više od 40.000 vojnika, zajedno sa značajnim zračnim i pomorskim sredstvima, sada je pod izravnim zapovjedništvom NATO-a u istočnom dijelu Saveza, uz potporu nacionalnog raspoređivanja saveznika. NATO je uspostavio četiri nove multinacionalne borbene skupine u Bugarskoj, Mađarskoj, Rumunjskoj i Slovačkoj, uz postojeće borbene skupine u Estoniji,

Latviji, Litvi i Poljskoj. Osam borbenih skupina protezat će se duž cijelog istočnog krila NATO-a, od Baltičkog mora na sjeveru do Crnog mora na jugu (Masters, 2022a). No, kako navodi Oguzlu (2022), ako NATO želi da ga se smatra institucijom koja će spriječiti moguće scenarije noćne more, spriječiti daljnju štetu i ruskom i ukrajinskom narodu, od sada nadalje mora imati održiv odnos s Rusijom i, iznad svega, smatrati ga se organizacijom koja pridonosi međunarodnom miru i stabilnosti, treba ići dalje od pukog povećanja svoje vojne sposobnosti i kapaciteta i poduzeti političke i diplomatske inicijative s vizionarskom perspektivom kako bi što prije okončao rat. Skrivanje iza Ukrajine i oslanjanje isključivo na vojnu pomoć te očekivanje da će se Rusija istrošiti ne bi srednjoročno i dugoročno NATO-u donijelo ništa. Svijet treba sigurnost, a ne trajnu polarizaciju i blokiranje. NATO ima veliku odgovornost u tom smislu i njegove članice to trebaju uvidjeti i djelovati u skladu s tim.

3.3. SAD perspektiva

Odnosi Ukrajine sa Sjedinjenim Američkim Državama počeli su vrlo loše. Tijekom posjeta Ukrajini u ljeto 1991., predsjednik SAD-a. George Bush uvrijedio je mnoge Ukrajinke kada ih je upozorio na „samoubilački“ nacionalizam i pozvao ih da ostanu unutar SSSR-a. Kada je Ukrajina kasnije te godine stekla neovisnost, Washington je bio krajnje zabrinut zbog velikog nuklearnog arsenala nove zemlje. Neposredno nakon raspada Sovjetskog Saveza, prioritet Washingtona bio je natjerati Ukrajinu – zajedno s Bjelorusijom i Kazahstanom – da se odrekne svog nuklearnog arsenala kako bi samo Rusija zadržala oružje bivšeg Saveza. Istovremeno su Sjedinjene Američke Države požurile ojačati poljuljanu demokraciju u Rusiji. Neki istaknuti promatrači u to vrijeme smatrali su da su Sjedinjene Američke Države preuranjene u ovom udvaranju Rusiji i da su trebale više raditi na poticanju geopolitičkog pluralizma u ostatku bivšeg Sovjetskog Saveza (Masters, 2022). Tek nakon rješenja pitanja razoružanja počinju se razvijati značajnije veze. Ukrajina je ubrzo postala glavni primatelj američke vanjske pomoći, a dvije su zemlje razvile snažne političke odnose. Sjedinjene Američke Države uspostavile su diplomatske odnose s Ukrajinom 1991., nakon njezine neovisnosti od Sovjetskog Saveza. Sjedinjene Američke Države pridaju veliku važnost uspjehu tranzicije Ukrajine u demokratsku državu s tržišnim gospodarstvom u procvatu. Politika SAD-a usmjerena je na ostvarenje i jačanje demokratske, prosperitetne i sigurne Ukrajine koja je tješnje integrirana u Europu i euroatlantske strukture. Američko-ukrajinska povelja o strateškom partnerstvu naglašava

važnost bilateralnih odnosa i ocrtava pojačanu suradnju u područjima obrane, sigurnosti, gospodarstva i trgovine, energetske sigurnosti, demokracije i kulturne razmjene. Također se naglašava stalna predanost Sjedinjenih Američkih Država podupiranju pojačanog angažmana između Organizacije Sjevernoatlantskog saveza (NATO) i Ukrajine. Kako bi ispunile jedno od ključnih načela povelje, dvije su zemlje osnovale Komisiju za strateško partnerstvo (Vanderbilt, 2020).

Bivši američki savjetnik za nacionalnu sigurnost Zbigniew Brzezinski, u časopisu *Foreign Affairs* početkom 1994., opisao je zdravu i stabilnu Ukrajinu kao kritičnu protutežu Rusiji i okosnicu onoga za što se zalagao da bi trebala biti nova velika strategija SAD-a nakon Hladnog rata. Dvadeset godina kasnije, kad su ruske snage zauzele Krim, obnova i jačanje suvereniteta Ukrajine ponovno su se pojavili kao glavni prioritet vanjske politike SAD-a i EU-a. Nakon invazije 2022., SAD i NATO-ovi saveznici dramatično su povećali obrambenu, gospodarsku i humanitarnu pomoć Ukrajini, kao i pojačali svoje sankcije Rusiji. Međutim, zapadni čelnici pazili su na izbjegavanje radnji za koje vjeruju da će uvući njihove zemlje u rat ili ga na neki drugi način eskalirati, što bi u krajnjem slučaju moglo predstavljati nuklearnu prijetnju (Masters, 2022). Američki Kongres odobrio je oko 400 milijuna dolara vojne pomoći Ukrajini 2019. godine, ali američki predsjednik Donald Trump stavio je na čekanje sredstva prije telefonskog razgovora sa Zelenskim 25. srpnja 2019. godine. Tijekom tog poziva, Trump je pozvao Zelenskog da istraži sina političkog protivnika, demokratskog kandidata za predsjednika SAD-a Joea Bidena, koji je bio član odbora jedne od najvećih ukrajinskih kompanija za prirodni plin. Više od mjesec dana kasnije vojna pomoć je konačno puštena, ali su do tog trenutka kongresni demokrati istraživali Trumpov navodni pokušaj pritiska na Ukrajinu. Ta je istraga naposljetku poslužila kao osnova za istragu o opozivu Trumpa koja je pokrenuta 24. rujna 2019. godine. Trumpa je oslobodio američki Senat većinom stranačkim glasovanjem, a on je odgovorio smjenom visokih dužnosnika američke vlade i nacionalne sigurnosti koje je smatrao nedovoljno odanim. Pukovnik Alexander Vindman, vrhunski stručnjak za Ukrajinu u Vijeću za nacionalnu sigurnost, otpušten je, a mjesto američkog veleposlanika u Ukrajini ostat će upražnjeno nakon završetka Trumpova mandata.

Što se pak Rusije tiče, ruski dužnosnici kažu da je američka vlada dala obećanje sovjetskim

čelnicima da neće širiti istočne granice NATO-a, obećanje za koje kažu da je došlo tijekom naleta diplomacije nakon pada Berlinskog zida 1989. i ponovnog ujedinjenja Njemačke 1990. Zagovornici ovog narativa često citiraju riječi koje je američki državni tajnik James A. Baker rekao sovjetskom vođi Mihailu Gorbačovu u veljači 1990., da „neće biti proširenja NATO-ove jurisdikcije niti jedan inč istočno“. Kažu da su Sjedinjene Američke Države i NATO više puta iznevjerili ovu verbalnu obvezu u desetljećima nakon toga, iskoristivši burno rusko postsovjetsko razdoblje i proširivši zapadni savez nekoliko puta, sve do ruskog praga u slučaju baltičkih država (Masters, 2022a).

Kako navodi NATO, ruska prijeteca nuklearna retorika u ratu protiv Ukrajine opasna je i neodgovorna. Kremlj nuklearne prijetnje vidi kao svestrani odgovor na neuspjehe. NATO nije prijetnja Rusiji i ne teži sukobu s Rusijom. Akcije Saveza su obrambene i odgovor su na agresiju Rusije. Dakle, nema razloga da Rusija povećava spremnost svojih nuklearnih snaga. Bilo kakvo korištenje nuklearnog oružja od strane Rusije iz temelja bi promijenilo prirodu sukoba i imalo bi neviđene posljedice za Rusiju. Rusija mora shvatiti da se nuklearni rat ne može dobiti i da se nikada ne bi trebao voditi. Nadalje, tvrdnje ruskog ministarstva vanjskih poslova o ukrajinskom programu biološkog oružja su neutemeljene i apsurdne. Rusija ponovno izmišlja lažne izgovore u pokušaju da opravda svoju invaziju na Ukrajinu. NATO će nastaviti prozivati ruske dezinformacije i laži kako bi ih svijet vidio. Svaka ruska uporaba kemijskog ili biološkog oružja predstavljala bi kršenje međunarodnog prava i ratni zločin te rezultirala teškim posljedicama (NATO, 2022).

Iz prikaza je vidljivo kako su u rusko-ukrajinske odnose upleteni EU, NATO i SAD. Može se reći kako svaka strana promiče vlastite interese temeljene na povijesnim političkim kretanjima. Rusija pak ima vlastite zahtjeve, poput zabrane budućeg proširenja NATO-a i Europske unije prema istoku.

U nastavku rada slijedi uvid u invaziju Rusije na Ukrajinu.

4. INVAZIJA RUSIJE NA UKRAJINU

Poglavlje obuhvaća uvodni dio prijetnji Rusije vojnom invazijom, nakon čega slijedi uvid u

kronologiju ratnih događanja. Poglavlje obuhvaća i međunarodni odgovor na invaziju, kao i uvid u moguće scenarije.

4.1. Prijetnje Rusije vojnom invazijom

Rusija je 2021. započela vojno jačanje velikih razmjera u blizini granice s istočnom Ukrajinom, što je izazvalo veliku zabrinutost u Ukrajini, Europi i cijelom svijetu. Između listopada i studenog 2021. Rusija je započela masovno gomilanje trupa i vojne opreme duž granice s Ukrajinom. Tijekom sljedećih mjeseci, dodatne snage su poslone u Bjelorusiju (navodno za zajedničke vježbe s bjeloruskim snagama), separatističku enklavu Transdnjestriju u Moldaviji koju podržava Rusija. Do veljače 2022. zapadni obrambeni analitičari procijenili su da čak 190.000 ruskih vojnika okružuje Ukrajinu i upozorili su da je ruski upad neizbježan. Putin je odbacio te optužbe i ustvrdio da je popratno jačanje ruske mornarice u Crnom moru bila prethodno zakazana vježba. Dok su se zapadni čelnici konzultirali i sa Zelenskim i s Putinom u nastojanju da spriječe rusku invaziju koja se činila neizbježnom, Putin je izdao zahtjeve koji su uključivali *de facto* pravo veta na širenje NATO-a i obuzdavanje NATO-ovih snaga u zemljama koje su bile članice prije 1997. godine. Time bi se zapravo uklonio sigurnosni kišobran NATO-a iz istočne i južne Europe, kao i iz baltičkih država. Ovi su prijedlozi glatko odbijeni (Mankoff, 2022).

Ruska invazija Ukrajine predstavlja najveću prijetnju miru i sigurnosti u Europi od kraja Hladnog rata. Dana 21. veljače 2022., ruski predsjednik Vladimir Putin održao je bizaran i na trenutke bezobziran govor izlažući dugačak popis pritužbi kao opravdanje za „specijalnu vojnu operaciju“ najavljenju sljedeći dan. Iako su te pritužbe uključivale dugo tinjajući spor oko širenja Sjevernoatlantskog saveza (NATO) i oblik posthladnoratovske sigurnosne arhitekture u Europi, govor je bio usredotočen na mnogo temeljnije pitanje: legitimitet ukrajinskog identiteta i same državnosti. To je odražavalo svjetonazor koji je Putin dugo izražavao, naglašavajući duboko ukorijenjeno jedinstvo među istočnim Slavenima – Rusima, Ukrajinima i Bjelorusima, koji svi vuku svoje podrijetlo iz srednjovjekovne zajednice Kijevske Rusije – i sugerirajući da bi moderne države Rusija, Ukrajina i Bjelorusija trebale dijeliti političku sudbinu i danas i u budućnosti. Posljedica tog gledišta je tvrdnja da su različiti ukrajinski i bjeloruski identiteti proizvod strane manipulacije i da danas Zapad slijedi korake ruskih imperijalnih suparnika u

korištenju Ukrajine (i Bjelorusije) kao dijela „anti-Ruskog projekta“. Tijekom Putinova mandata, Moskva je vodila politiku prema Ukrajini i Bjelorusiji koja se temeljila na pretpostavci da su njihovi nacionalni identiteti umjetni – i stoga krhki. Putinovi argumenti o stranim neprijateljima koji promoviraju ukrajinski (i, na difuzniji način, bjeloruski) identitet kao dio geopolitičke borbe protiv Rusije odjekuju načinom na koji su mnogi njegovi prethodnici odbili prihvatiti djelovanje običnih ljudi koji traže autonomiju od carističke ili sovjetske dominacije. Povijesno orijentirani Putin često se poziva na ideje mislilaca koji naglašavaju organsko jedinstvo Ruskog Carstva i njegovog naroda – posebno njegove slavenske, pravoslavne jezgre – u obliku onoga što povjesničar Timothy Snyder naziva „politikom vječnosti“, vjerovanjem u nepromjenjivu povijesnu bit (Mankoff, 2022).

4.2. Ulazak u rat i kronologija događanja

Putin je 21. veljače 2022. odgovorio priznavanjem neovisnosti samoproglašanih narodnih republika Donjecka i Luganska. Putin je naredio ruskim trupama da uđu na ukrajinski teritorij kao „mirovnjaci“, a ruska vojna aktivnost u Donbasu – koja traje od 2014., ali je Kremlj dosljedno odbacuje – konačno je postala otvorena. Zapadni čelnici, obećavajući solidarnost s Ukrajinom, odgovorili su uvođenjem niza sankcija protiv ruskih financijskih institucija. U ranim jutarnjim satima 24. veljače Zelenski se izravno obratio ruskom narodu, uputivši strastvenu molbu za mir, ali obećavši da će se Ukrajina braniti. Kasnije tog dana, oko 6:00 ujutro po moskovskom vremenu, Putin se javio u eter kako bi najavio početak „specijalne vojne operacije“. Za nekoliko minuta čule su se eksplozije u većim gradovima diljem Ukrajine, a u Kijevu su se oglasile sirene za zračnu uzbunu. Diljem svijeta čelnici su osudili ničim izazvani napad i obećali brze i oštre sankcije Rusiji (Psaropoulos, 2022).

Ruske oružane snage pojačale su bombardiranje i granatiranje ukrajinskih gradova u ožujku 2022. godine, pojačavajući rat započet 24. veljače. Pregovori između Moskve i Kijeva o budućem statusu Ukrajine izvan NATO-a dali su naslutiti kako Ukrajina neće prihvatiti ruske ultimatumе. Ukrajinski predsjednik Zelenski obnovio je pozive NATO-u da uspostavi „zonu zabrane leta“ iznad Ukrajine. Zapad je uveo oštre sankcije protiv Rusije, a mnoge kompanije se povlače iz zemlje, gurajući je prema bankrotu, prazneći njene trgovine i šaljući rublju u slobodni pad. Ruski predsjednik Vladimir Putin rekao je 16. ožujka da je Rusija spremna razgovarati o

neutralnosti Ukrajine, ali je dodao da će Moskva ipak postići ciljeve svoje vojne operacije. Ukrajina kaže da je voljna pregovarati o okončanju rata, ali se neće predati niti prihvatiti ruske ultimatumе (Grajewski, 2022).

Dana 25. ožujka rusko Ministarstvo obrane objavilo je da će se usredotočiti na „potpuno oslobađanje“ regije Donbas u istočnoj Ukrajini. Ruske bataljunske taktičke skupine počele su se povlačiti iz Kijeva, Černigova i Sumija natrag u Rusiju kako bi bile opremljene i opskrbljene za borbu u Donbasu. Kako su se Rusi povlačili iz okolice Kijeva, 1. 4. 2022., počeli su izlaziti dokazi o brutalnim zločinima. U gradu Bucha, ukrajinski dužnosnici rekli su da su Rusi okrutno ubili otprilike desetke civila, od kojih su mnogi upucani u glavu dok su im zglobovi bili vezani na leđima. Ukrajinski dužnosnici također su rekli da je nekoliko masovnih grobnica otkriveno u Buchi nakon ruskog povlačenja. Grobovi u kombinaciji sa slikama ubijenih leševa na ulicama Buche užasnuli su međunarodnu zajednicu i potaknuli Bidena da Putina ponovno nazove „ratnim zločincem“. Sedam tjedana nakon invazije, Putin je imenovao generala Alexandera Dvornikova da predvodi invaziju. Prije njegova imenovanja, Rusija nije imala općeg zapovjednika invazije. Dvornikov je dobio nadimak „sirijski mesar“ zbog zanemarivanja civilne štete dok je bio zadužen za ruske snage u Siriji. Nejasno je kakav je učinak imao na dosadašnju invaziju u Ukrajini. Šef američke obrambene obavještajne agencije, general-pukovnik Scott Berrier, procijenio je u svjedočenju u Senatu u svibnju da je u Ukrajini dosad ubijeno između 8 i 10 ruskih generala (Watson, 2022).

Kako su Rusi počeli davati prioritet Donbasu, SAD i druge zemlje promijenili su vrstu pomoći Ukrajini pripremajući se za dugotrajnu borbu u Donbasu. Dana 13. travnja Bidenova administracija obvezala se na slanje haubica M777 u Ukrajinu, najtežeg komada naoružanja koje je SAD predao do tog trenutka. Osim oružja, SAD je počeo obučavati Ukrajince na haubicama na mjestima izvan Ukrajine. Obuka je bila još jedan korak dalje od onoga što je administracija radila prije. Od tada, SAD je nastavio davati težu opremu i više obuke za Ukrajince. Dana 14. travnja potonula je „Moskva“, admiralski brod ruske Crnomorske flote. Ukrajinci su ga dan ranije pogodili s dvije protubrodske rakete Neptun. Brod se prvo borio s velikim požarom i na kraju je potonuo u Crnom moru. Ukrajinci su pokrenuli protuofenzivu u Kharkivu početkom svibnja i uspješno su potisnuli Ruse postupno natrag prema granici.

Ukrajinci su pokušali protuofenzivu i u drugim dijelovima zemlje, uključujući i jug oko Hersona. Situacija drugdje, a posebno u Donbasu, manje je jasna u ovom razdoblju (Watson, 2022).

Budući da nije uspjela zauzeti područja u blizini Kijeva, Rusija je usredotočila svoju ofenzivu na istok i jug Ukrajine. Tijekom svibnja, ruske snage su neznatno napredovale u svom pokušaju da zauzmu većinu regija Luhansk i Donjeck, dok su ih ukrajinske trupe postupno potisnule od drugog najvećeg grada u zemlji, Harkova. Ruski napadi učinkovito su uništili Mariupol, lučki grad na Crnom moru u kojem se samo mala skupina opkoljenih branitelja i dalje držala u skloništima ispod velike čeličane Azovstal nakon što su žene i djeca, zarobljeni nekoliko tjedana, konačno evakuirani (Bloomberg, 2022).

Assessed Control of Terrain in Ukraine and Main Russian Maneuver Axes as of September 7, 2022, 3:00 PM ET

Slika 1. Ratno stanje u Ukrajini 7. rujna 2022.
Izvor: (Institute for the Study of War, 2022)

SAD i drugi strani saveznici pojačali su isporuke oružja Ukrajini dok je Rusija nastavila pogađati kritičnu infrastrukturu zemlje krstarećim projektilima, često ispaljenima iz strateških

bombardera koji su letjeli čak do Kaspijskog mora. Takvi napadi sve više ciljaju na Odesu, strateški smješten obalni grad koji stoji na putu potencijalnom prodoru prema Pridnjestrovlju, moldavskoj separatističkoj proruskaj enklavi (Bloomberg, 2022). Druge polovice lipnja, u Sjedinjenim Državama, kongresnik Adam Kinzinger predstavlja prijedlog zakona za obuku ukrajinskih pilota i pomoćne posade na borbenim zrakoplovima F-15 i F-16, signalizirajući Rusiji da bi mogao doći dan kada će Ukrajinci dobiti ratne zrakoplove NATO-a za svoju obranu. Na virtualnom *summitu* Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južne Afrike (BRICS) velikih gospodarstava u nastajanju, kineski predsjednik Xi Jinping oštro je osudio sankcije koje je SAD uveo protiv Rusije. Nacije trebaju „odbaciti mentalitet Hladnog rata i blokovsku konfrontaciju, suprotstaviti se jednostranim sankcijama i zlouporabi sankcija te odbaciti male krugove izgrađene oko hegemonizma“, citiran je Xi (Al Jazeera, 2022).

Krajem lipnja, glavni stožer Ukrajine navodi da se ruske snage bore za kontrolu nad Lisičanskom, uključujući rafineriju. Ruska novinska agencija TASS navodi da su ukrajinske trupe u Lisičansku dobile naredbu da se povuku. Vijest se pripisuje časniku LPR-a Andreyu Marochkou. Nekoliko kilometara sjeverozapadno od grada, obnavljaju svoj napad na Verkhokamianku, koja odvaja ruske snage od dijela autoceste Bakhmut – Lysychansk. Ruske snage granatiraju ili napadaju brojna naselja. Također napadaju naselja oko autoceste E40 zapadnije, koja vodi od Bakhmuta do Slovjanska. Nakon što su ih udarili ukrajinski projektili, ruske snage su povučene sa Zmijskog otoka u Crnom moru. Rusko Ministarstvo obrane predstavlja ovo kao „gestu dobre volje“ kako bi pokazalo da ne uzrokuje glad blokiranjem izvoza ukrajinskog žita. Ruski dužnosnik navodi da je prva isporuka ukrajinskog žita isplovila iz luke Berdjansk, koju kontrolira Rusija. Pošiljka od 7.000 tona ide „prema prijateljskim zemljama“, kaže Evgeny Balitski, šef proruskaj administracije Berdjanska. U rujnu 2022. godine ruski predsjednik Vladimir Putin nazvao je zapadne sankcije uvedene njegovoj zemlji nakon invazije na Ukrajinu „prijetnjom cijelom svijetu“, dodajući da su naponi da se Rusija izolira „nemogući“ usred okretanja prema Aziji. U govoru u Vladivostoku, Putin je također ukrajinsku vladu nazvao „nelegitimnim režimom“, rekavši da je osnovana nakon „puča“ 2014. godine (Al Jazeera, 2022).

Više od šest mjeseci traje invazija kojoj se ne nazire kraj i u koju su uključeni, osim Rusije i

Ukrajine, ostale svjetske sile. Međunarodni odgovori na invaziju prikazani su u nastavku.

4.3. Međunarodni odgovor na invaziju

Sjedinjene Američke Države i zemlje diljem svijeta osudile su rusku vojnu agresiju bez presedana kao neizazvanu i neopravdanu. Stotine američkih i drugih tvrtki povukle su se, obustavile ili ograničile poslovanje u Rusiji. Dana 2. ožujka 2022. Opća skupština UN-a glasala je sa 141 prema 5 za zahtjev da se Rusija „odmah, potpuno i bezuvjetno povuče“ iz Ukrajine (34 zemlje, uključujući Kinu i Indiju, bile su suzdržane). Od prosinca 2021. Sjedinjene Američke Države i drugi upozoravali su rusko vodstvo da će ozbiljne sankcije uslijediti nakon novog napada na Ukrajinu, koju je Rusija prvi put napala i djelomično okupirala 2014. godine. Sjedinjene Američke Države također su se obvezale pružiti povećanu sigurnosnu pomoć Ukrajini ako Rusija pokrene novi napad. Nakon što je Rusija započela svoj rat u veljači 2022., Sjedinjene Američke Države, EU i drugi nametnuli su niz sve strožih sankcija i znatno povećali vojnu, humanitarnu i gospodarsku pomoć Ukrajini. Samo su Sjedinjene Američke Države izdvojile više od 3,4 milijarde dolara sigurnosne pomoći Ukrajini od početka rata. EU, Ujedinjeno Kraljevstvo (UK), druge zemlje izvan EU u Europi (uključujući Švicarsku), Kanada, Australija, Novi Zeland, Japan, Južna Koreja, Singapur i Tajvan, između ostalih, uvele su sankcije, kontrolu izvoza ili oboje kao odgovor na ruski rat protiv Ukrajine. Mnoge od ovih sankcija identične su ili slične sankcijama SAD-a, iako EU nije uveo zabranu uvoza ruske nafte ili plina ili potpuno blokiranje sankcija za Sberbank ili Alfa Bank. EU je zabranio Društvu za svjetsku međubankarsku financijsku telekomunikaciju (SWIFT) i drugim specijaliziranim uslugama financijskih poruka da opslužuju sedam drugih ruskih financijskih institucija. EU i UK obustavili su emitiranje ruske državne mreže Russia Today - RT; EU je suspendirao Sputnik, još jednu mrežu u državnom vlasništvu; a Velika Britanija je uvela sankcije matičnim tvrtkama RT-a i Sputnika. Dva dana prije napada Rusije njemačka vlada suspendirala je certifikaciju plinovoda Sjeverni tok 2, sprječivši ga da postane operativan (Welt, 2022).

Od veljače 2022. Europsko vijeće i Vijeće Europske unije redovito se sastaju kako bi raspravljali o situaciji u Ukrajini iz različitih perspektiva. Čelnici EU-a su u nekoliko navrata zahtijevali da Rusija odmah prekine s vojnim akcijama, bezuvjetno povuče sve snage i vojnu opremu iz Ukrajine te u potpunosti poštuje teritorijalni integritet, suverenitet i neovisnost

Ukrajine. Istaknuli su pravo Ukrajine na izbor vlastite sudbine i pohvalili narod Ukrajine za njihovu hrabrost u obrani svoje zemlje. Kao odgovor na vojnu agresiju, EU je masovno proširio sankcije protiv Rusije, dodavanjem značajnog broja osoba i subjekata na popis sankcija i usvajanjem mjera bez presedana. EU je pokazao jedinstvo i snagu te je Ukrajini pružio humanitarnu, političku, financijsku i vojnu potporu. EU je predan i dalje pokazivati solidarnost i pružati potporu izbjeglicama koje bježe od rata u Ukrajini i zemljama koje ih primaju. Također koordinira s partnerima i saveznicima, unutar UN-a, OEES-a, NATO-a i G7 (European Council, 2022).

Rusija je pogođena nizom sankcija od svoje invazije na Ukrajinu. Postojao je visok stupanj koordinacije između SAD-a, EU-a i drugih zapadnih zemalja, ali pridružile su se i mnoge nezapadne zemlje. Iako opseg sankcija nije bez presedana, teško je zamisliti da se takve mjere uvedu protiv zemlje veličine i važnosti Rusije, barem od Drugog svjetskog rata. Sankcije su značajne po svom opsegu, širini i brzini kojom su uvedene. Oni uključuju sljedeće elemente (Astrov, i dr., 2022):

- mediji: zabrana medijskih kanala i agencija u ruskom državnom vlasništvu (RT, Sputnik)
- pojedinci: predsjednik Putin, neki ruski ministri, zastupnici Donjeg doma, zastupnici Gornjeg doma, oligarsi i utjecajne medijske osobe
- financijski: zamrzavanje imovine Središnje banke Rusije (CBR) koja se drži u zapadnim jurisdikcijama (otprilike polovica ukupnog); zabrana transakcija s CBR-om, Ministarstvom financija i nizom državnih poduzeća; isključivanje sedam ruskih banaka iz platnog sustava SWIFT; povlačenje pristupa primarnim/sekundarnim tržištima državnih obveznica; nema dodjele rejtinga od strane tri glavne rejting agencije
- zabrane izvoza: oružje, roba s dvostrukom namjenom, strojevi za istraživanje i vađenje nafte/plina, dijelovi i komponente za zrakoplovnu industriju, luksuzna roba i odabrana roba pod nazivom „napredna tehnologija“ koja se uglavnom sastoji od poluvodičkih proizvoda, telekomunikacijskih i IT sigurnosnih uređaja, senzora, laserske opreme te mlaznih i brodskih motora
- uvozna ograničenja i zabrane: metali, luksuzna roba i energetske embargo u zemljama

izvan EU; nekoliko zapadnih zemalja ukinulo status najpovlaštenije nacije.

Kako navodi EU (European Council, 2022), za razliku od sankcija uvedenih prije 2022., ove će imati vrlo ozbiljan utjecaj na rusko gospodarstvo i sigurno će dovesti do recesije ove godine. U igri su dva ključna mehanizma. Prvo, sankcije utječu na makrofinancijsku stabilnost. Sinkronizirano i brzo usvajanje sankcija unutar regulatornih okvira velikih gospodarstava učinilo je gotovo svu rusku imovinu toksičnom za bilance stranih ulagača. Kao rezultat toga, strani ulagači počeli su prodavati rusku imovinu, što je dovelo do bijega kapitala i deprecijacije rublje, što je zauzvrat izazvalo odljev viška depozita na maloprodajnom tržištu. Sa zamrzavanjem računa ruske vlade u državama EU i G7, CBR je pribjegao administrativnim mjerama – kapitalnoj i deviznoj kontroli – kako bi suzbio financijsku paniku. Budući da su sredstva Fonda nacionalnog blagostanja bila na računima središnje banke, dio tog novca (oko trećina ukupnog iznosa ili 3 % BDP-a) također je zamrznut, čime se ograničava fiskalni prostor. Drugo, sankcije utječu na realnu ekonomiju. Kako bi izbjegle probleme s usklađenošću, financijske tvrtke prestale su osiguravati robu isporučenu u Rusiju; trgovci diljem svijeta zaustavili su isporuke osjetljivih ruskih tvrtki; a neki veliki međunarodni brendovi počeli su se povlačiti s ruskog tržišta. Sve je to već rezultiralo prekidima u opskrbnom lancu, velikim kašnjenjima u isporuci, nestašicama robe i inflacijom. Kombinirani učinak nestašice robe i deprecijacije rublje doveo je do inflacijskog šoka. Uz pogoršanje prihoda kućanstava zbog negativnih makroekonomskih očekivanja, ovaj rezultat šoka na strani ponude rezultirat će većom nezaposlenošću i padom potrošnje (European Council, 2022).

Do sada su službene izjave iz regije bile u rasponu od odbacivanja poteza Rusije do tretiranja istih kao prirodnog nastavka postojeće politike. Vlade i čelnici diljem Bliskog istoka izdali su različite izjave kao odgovor na poteze Rusije protiv Ukrajine, od njezine odluke od 21. veljače da prizna separatističke Republike Donjeck i Lugansk do njezine invazije punog opsega ubrzo nakon toga. Slijedi sažetak tih odgovora koji pokazuje spektar regionalnih stajališta o krizi i očekivanja u pogledu sljedećih koraka (The Washington Institute, 2022). Dana 21. veljače tursko Ministarstvo vanjskih poslova izdalo je priopćenje u kojem odbacuje moskovsko priznanje dviju odcijepljenih republika. Kada je predsjednik Recep Tayyip Erdogan sljedećeg dana razgovarao s predsjednikom Volodimirom Zelenskim, ponovio je protivljenje Ankare

svakoj radnji koja krši teritorijalni suverenitet Ukrajine. Zelenski je zahvalio Erdoganu na njegovoj kontinuiranoj potpori i naporima da sazove sastanak Vijeća sigurnosti UN-a o krizi. Dana 24. veljače turska vlada izdala je izjavu u kojoj je invaziju nazvala „nepravdom i nezakonitom“, ističući da „predstavlja ozbiljnu prijetnju sigurnosti regije i svijeta“. Ankara je zatvorila pristup Crnom moru za sav pomorski promet i pozvala sve strane da poštuju Konvenciju iz Montreuxa iz 1936., koja dopušta Turskoj da ograniči pristup kroz Bospor i Dardanele u vrijeme rata (Silber, 2022).

U svojoj prvoj službenoj izjavi od 23. veljače, izraelsko Ministarstvo vanjskih poslova izrazilo je potporu teritorijalnom integritetu Ukrajine bez eksplicitnog spominjanja Rusije. Dan kasnije, premijer Naftali Bennett i ministar vanjskih poslova Yair Lapid dali su značajno različite izjave – Bennett je izrazio solidarnost za ukrajinske civile ne spominjući teritorijalnu cjelovitost ili osuđujući Moskvu, dok je Lapid nazvao invaziju „teškim kršenjem međunarodnog poretka“. Nakon što je stigao u Grčku na sastanke sa stranim partnerima, predsjednik Isaac Herzog ponovio je liniju Ministarstva vanjskih poslova o potpori cjelovitosti Ukrajine bez osude Rusije. Naknadno je Bennettov ured izdao izjavu 25. veljače da je razgovarao o humanitarnoj pomoći sa Zelenskim i potvrdio svoju potporu ukrajinskom narodu. Značajno je, međutim, da on nije osudio invaziju. Izrael je također poslao nekoliko zrakoplova pune humanitarne pomoći u to područje ukupne težine od oko 100 tona, uz postavljanje poljske bolnice za ranjene Ukrajinke. Međutim, Izrael do sada nije poslao nikakvu vojnu pomoć. Nakon zahtjeva SAD-a za preusmjeravanjem prirodnog plina u Europu u slučaju eskalacije u Ukrajini, katarski ministar energetike Saadal-Kaabi izjavio je 22. veljače da njegova zemlja nema kapacitet nadomjestiti ruske isporuke plina. Nakon invazije, Zelenski je nazvao emira Tamima bin Hamadaal-Thanija; razgovor je uslijedio dva dana nakon što je Moskva poslala Dohi pismo o jačanju odnosa s Rusijom. Prema izvještajima zaljevskih medija o telefonskoj razmjeni sa Zelenskim, emir je „pozvao sve strane na suzdržanost i rješavanje spora konstruktivnim dijalogom i diplomatskim metodama...i da ne poduzimaju nikakve radnje koje bi dovele do daljnje eskalacije“ (Silber, 2022).

Sirijska vlada potvrdila je rusko priznanje Donjecka i Luganska. Zapravo, državni su mediji taj potez tretirali kao produžetak postojeće politike, tvrdeći da je predsjednik Basharal-Assad

prenio „spremnost Sirije da prizna republiku Donjeck“ i predložio sporazum da se počnu uspostavljati odnosi s njom još 21. prosinca, kada je rusko parlamentarno izaslanstvo posjetilo Damask. U vezi s invazijom, državni mediji izvijestili su 25. veljače da je Assad nazvao Putina i pohvalio ruske postupke kao „ispravljanje povijesti i rebalans svijeta... izgubljenog nakon raspada Sovjetskog Saveza“. Također je naglasio „da Sirija podupire Rusku Federaciju, na temelju uvjerenja u njezin ispravan stav da je odbijanje širenja NATO-a pravo Rusije“. Predsjednik Irana, Ebrahim Raisi, rekao je Putinu 24. veljače da je „širenje NATO-a ozbiljna prijetnja stabilnosti i sigurnosti neovisnih zemalja u različitim regijama“. Drugi iranski dužnosnici izjavili su da se protive ratu, ali su na sličan način okrivili Zapad za raspirivanje sukoba. Dana 1. ožujka vrhovni vođa Irana, Ali Khamenei, okrivio je Sjedinjene Američke Države za rat, tvrdeći da je uplitanje SAD-a „dovuklo“ Ukrajinu tamo gdje je sada. Visoki političar Iraka, Muqtadaal-Sadr, naveo je da ruska invazija nije opravdana, pozivajući se na vlastita iskustva Iraka u sukobu, „od kojih zemlja nije dobila ništa osim propasti, slabosti i raspršenosti usred pogoršanja ekstremizma i terorizma u islamskim i arapskim zemljama“ (Silber, 2022). Regija se tako našla između SAD-a i Rusije, a invazija je već utjecala na nekoliko sektora ključnih za njihova gospodarstva, od nafte i plina do uvoza poljoprivrednih proizvoda i turizma.

4.4. Mogući scenariji

Pregledom literature vidljivo je kako postoji više mogućih scenarija rusko-ukrajinskog stanja. Ipak, s obzirom na sve moguće ishode, više ili manje pobjednički predsjednik Putin ostat će prijetnja. Scenarij po kojem je teritorij Ukrajine podijeljen čini se najmanje politički nestabilnim. To bi, međutim, moglo dovesti do nastavka sukoba između Zapada i Rusije (Duclos, 2022). U najdrastičnijim scenarijima sukob Rusije i Zapada bio bi egzistencijalni. Jedan od mogućih scenarija je i skorija pobjeda Rusije. Ukrajina zadržava nominalnu neovisnost, ali se podvrgava političkim i ekonomskim odlukama Moskve, dok se pridružuje strukturama koje vodi Rusija, poput Organizacije ugovora o kolektivnoj sigurnosti (CSTO). Europa bi opet bila podijeljena u dva naoružana tabora kao na vrhuncu Hladnog rata. *De facto* rusko preuzimanje Ukrajine imalo bi kazneni učinak na druge bivše sovjetske republike. Došlo bi do izravnih sigurnosnih posljedica za države članice NATO-a na prvoj crti kao što su Poljska, Rumunjska i Bugarska, a baltičke države bile bi posebno ranjive (Polyakova, Lucas, Lo,

Lamond, & Speranza, 2022).

Također postoji mogućnost da rat u ovom obliku potraje godinama, pri čemu bi svaka strana usput imala pobjede i gubitke, ali ne i odlučujuću pobjedu ni za jednu stranu. Rezultat bi bio gotovo vječno stanje sukoba na kontinentu sa stalnom prijetnjom daljnje eskalacije koja bi visjela u pozadini. Gubici s obje strane nastavili bi se povećavati. Zapad bi nastavio pružati podršku Kijevu, ali bi status Ukrajine i njezine veze sa zapadnim institucijama ostali neriješeni. U međuvremenu bi se domaći pritisak na Kremlj povećao, slično onome što je Sovjetski Savez doživio tijekom svog dugog rata s Afganistanom, riskirajući destabilizaciju unutar Rusije. Postoji mogućnost i da se Rusija povuče iz većeg dijela Ukrajine, uz zadržavanje Krima. Postoji novi međunarodni ugovor koji jamči ukrajinski suverenitet i formalizira sporazum o glavnim teritorijalnim, sigurnosnim i političkim pitanjima. U Rusiji Putin odlazi s dužnosti, ustupajući mjesto (donekle) liberalnijem vodstvu i obnovljenom, iako nesavršenom procesu demokratizacije. U konačnici, postoji i scenarij u kojem Ukrajina pobjeđuje. Rusija je prisiljena povući svoje snage iz Ukrajine. Ukrajina gravitira prema Europi i, s vremenom, postiže članstvo u EU ili status kandidata. Članstvo u NATO-u ostaje mogućnost. Utjecaj EU-a i NATO-a širi se ne samo u Ukrajini, već i u drugim bivšim sovjetskim područjima – Kavkazu, Moldaviji, pa čak i Bjelorusiji. Moskva gubi utjecaj na Balkanu nakon Putinova poraza. A u središnjoj Aziji Kina svoju rastuću gospodarsku moć pretvara u geopolitičku moć na račun Rusije (Polyakova, Lucas, Lo, Lamond, & Speranza, 2022), kao što se dogodilo sa sankcijama uvedenim nakon ruske aneksije Krima i njezine potpore separatistima u Donbasu. Postoji velika vjerojatnost da će kampanje za bojkot svih ruskih javnih institucija, zajedno s egzodusom zapadnih franšiza s ruskog tržišta, utjecati uglavnom na dobro obrazovane Ruse koji žive u velikim gradovima – upravo one ljude koji cijene individualnost ispred velikih političkih postignuća, koji isporučuju i konzumiraju raznolik medijski sadržaj, a koji su najkritičniji prema Putinovom režimu. S ograničenim mogućnostima zarade i protokom informacija postat će ovisniji o prihodima koje osigurava država. To će zauzvrat povećati vjerojatnost da budu kooptirani i da će antizapadni osjećaji u Rusiji ojačati (Astrov, i dr., 2022).

Sa šireg stajališta moglo bi se činiti da je Vladimir Putin u svakom slučaju izgubio: rat u Ukrajini izazvao je nemire u Rusiji, ponovno je oživio NATO, europske sile, posebice Njemačka,

odustaju od svog pacifizma, a gospodarske sankcije protiv Rusije znatno slabe njezin međunarodni položaj.

5. ANALIZA ODNOSA DVIJU ZEMALJA

Trenutačni sukob u Ukrajini je hibridni posrednički rat između bivše sovjetske sile, Rusije, i

zapadnih savezničkih snaga koje predvode Sjedinjene Države. Bori se specijalnim snagama, dronovima, pa čak i kampanjama dezinformacija na društvenim mrežama ili lažnim vijestima koje samo stvaraju kaos i raspiruju rasprave među ljudima diljem svijeta koji ne razumiju uvijek stvarnost situacije. Sukob se u javnosti često naziva „Putinov rat“, no kako bi se razumjela trenutna situacija, mora se razumjeti strateška povijest sovjetskog ili ruskog sukoba sa Zapadom. Kako navode povijesni i politički analitičari, kraj Drugog svjetskog rata dobra je polazna točka za razumijevanje ukrajinske krize 2022. godine. Nakon pobjede savezničkih snaga, dvije glavne sile SAD i Sovjetski Savez, i u smislu strategije i u smislu ideologije, ušle su u novi svjetski poredak – svijet se pomaknuo iz situacije multipolarnosti (prije Prvog svjetskog rata) do bipolarne situacije. Čak i ako je jedna bila jača od druge, obje su velike sile diktirale globalnu arenu (Grajewski, 2022). U pokušaju da spriječe situaciju u kojoj bi se jedna sila uzdigla iznad druge, obje su se počele jačati saveznicima. U travnju 1949. godine osnovan je Sjevernoatlantski pakt (NATO) kao mjera predostrožnosti za uspon Sovjetskog Saveza i kao posrednički mehanizam za sprječavanje daljnjih sukoba između europskih članica. Slijedeći tu stratešku logiku, a nakon što se Zapadna Njemačka pridružila NATO-u u svibnju 1955., Sovjetski Savez je sa svoje strane osnovao Organizaciju Varšavskog ugovora (WTO), poznatiju kao Varšavski pakt. Općenito, NATO je bio izgrađen od zemalja zapadne i srednje Europe, kao i Sjedinjenih Država i Kanade, a Varšavski pakt se sastojao od Sovjetskog Saveza, uključujući istočnu Europu. Cijela logika iza ovih paktova bila je jednostavna – kolektivna sigurnost. Odnosno, napad na jednog saveznika smatrao bi se napadom na sve (Topor, 2022). Sovjetski Savez se raspao iz raznih razloga, uključujući idejne i materijalne razloge. Iako se Sovjetski Savez raspao, Rusija je ostala velika sila, no u opadanju. Sjedinjene Američke Države i NATO razumjeli su situaciju i, s obzirom na početni uspon Kine desetljeće prije, počeli su pritiskati Rusiju u pokušaju da ubrzaju pad. Čak i nakon raspada Sovjetskog Saveza, Rusija je imala golem utjecaj na zemlje istočne i srednje Europe, utjecaj koji je Zapad želio opozvati. Ni uspon Kine nije pomogao, a Rusija je i nakon raspada Sovjetskog Saveza ostala utjecajna.

NATO, pogotovo s posljednjim učlanjenjem Sjeverne Makedonije 2020. godine koja je bila trideseta zemlja članica, predstavlja direktnu prijetnju Rusiji, jer Rusija je postupno izgubila svoj utjecaj na opsežne dijelove Europe, a time i utjecaj na svijet. U realističnom pristupu, Moskva nije željela zaostajati za Sjedinjenim Američkim Državama i Kinom te je, kao

nuklearna sila i najveća zemlja svijeta, počela potiskivati zapadni utjecaj dalje od svojih granica, što je također značilo potiskivanje zapadnog gospodarskog i vojnog pritiska sa svojih bliskih granica, uključujući sabotiranje pokušaja NATO-a da regrutira države koje graniče s Rusijom. Proširenje NATO-a na istok stvorilo bi područje po kojem bi se vojska mogla neometano kretati prema Rusiji, kao i smanjilo vrijeme ruskog odgovora u slučaju nuklearnog napada. Ukrajina je postala neovisna država u kolovozu 1991., ali je od tada pod ruskom sferom utjecaja. U Narančastoj revoluciji (2004. – 2005.) i u revoluciji Majdana (2013. – 2014.) ukrajinska politika bila je bojno polje – Zapad je gurao jednog kandidata, a Rusija drugog. Ukrajinska politika i tlo postali su zamjena oko koje su se sile sukobljavale (Mankoff, 2022). Godine 2008. NATO je počeo službeno raspravljati o članstvu Ukrajine, no Rusija se tome jasno protivila. Budući da su prozapadni kandidati bili favorizirani od 2014., Ukrajina se također pokušala pridružiti Europskoj uniji, gospodarskom paktu koji je Rusija doživljavala ništa manje opasnim za svoju globalnu poziciju od samog NATO-a. U pokušaju da potisne zapadni pritisak i utjecaj na Ukrajinu, Rusija je anektirala područje Krima početkom 2014. Dodatno, regije Donjeck i Luhansk, koje se nazivaju regija Donbas, proglasile su svoje odvajanje od Ukrajine jer je većina stanovništva bila proruski orijentirana i pošto je Rusija gurnula prorusku upravu u Donbas (Topor, 2022).

Ukrajina je dugo igrala važnu, ali ponekad zanemarenu ulogu u globalnom sigurnosnom poretku. Danas je zemlja na prvim crtama obnovljenog rivalstva velikih sila za koje mnogi analitičari kažu da će dominirati međunarodnim odnosima u narednim desetljećima. Ruska sveobuhvatna invazija na Ukrajinu 2022. označila je dramatičnu eskalaciju osmogodišnjeg sukoba i povijesnu prekretnicu za europsku sigurnost. Uz sve veću zapadnu pomoć, Ukrajina je uspjela osujetiti mnoge aspekte ruskog napada, ali mnogi njezini gradovi su uništeni, a jedna četvrtina njezinih građana sada su izbjeglice ili su raseljeni. Ostaje nejasno bi li i kako moglo doći do diplomatskog rješenja. Mjesto Ukrajine u svijetu, uključujući njeno buduće usklađivanje s institucijama kao što su Europska unija (EU) i Organizacija sjevernoatlantskog saveza (NATO), visi o koncu. Ukrajina je bila kamen temeljac Sovjetskog Saveza, glavnog rivala Sjedinjenih Američkih Država tijekom Hladnog rata. Iza prve Rusije, bila je druga najmnogoljudnija i najmoćnija od petnaest sovjetskih republika, dom većeg dijela poljoprivredne proizvodnje Saveza, obrambene industrije i vojske, uključujući Crnomorsku

flotu i dio nuklearnog arsenala. Ukrajina je bila toliko vitalna za Savez da se njena odluka da prekine veze 1991. pokazala kao *coup de grâce* za posrnulu supersilu (Masters, 2022).

Među svim zemljama koje graniče s Ukrajinom, Ruska Federacija joj je najvažniji partner. Odnosi Ukrajine s Moskvom ključno su pitanje njezine vanjske politike do te mjere da je svaka opcija ukrajinske vanjske politike prije svega izbor oblika odnosa s Rusijom. To je uglavnom posljedica zemljopisnog i geopolitičkog položaja Ukrajine, nasljeđa višestoljetnih političkih, gospodarskih i kulturnih veza između ove dvije zemlje, kao i neizbježno dominantnog položaja Rusije u njihovim međusobnim odnosima. Nadalje, to je posljedica činjenice da je najvažniji partner Europske unije na istoku Europe Rusija. U slučaju Sjedinjenih Američkih Država situacija je malo drugačija, budući da je SAD zainteresiran za neovisnost ukrajinske sigurnosne politike od ruske, no također se može reći kako SAD vidi Ukrajinu uglavnom u kontekstu svojih odnosa s Rusijom. S druge strane, bez obzira na samostalnost Ukrajine od 1991. godine, nema sumnje da ova zemlja nema šanse u dogledno vrijeme ući u NATO ili Europsku uniju. Time su odnosi između Moskve i Kijeva još važniji.

6. BUDUĆNOST RUSKO-UKRAJINSKIH ODNOSA

Iz sadašnje perspektive i dalje aktualnih sukoba, budućnost rusko-ukrajinskih odnosa još uvijek je nepoznata, a na nju mogu utjecati razni ranije prikazani scenariji. Budućnost ovisi o tome hoće li ruski predsjednik Vladimir Putin moći postići sve, neke ili niti jedan od svojih ciljeva u Ukrajini. Putinova spremnost da eskalira sukob u Ukrajini značajno povećava potencijal za sukob između Rusije i NATO-a. To obuhvaća niz mogućnosti: od sukoba relativno niske razine unutar i oko članica NATO-a na prvoj liniji (baltičke države, Poljska, Rumunjska, Bugarska, Turska, Norveška) do velikog europskog, a možda čak i transkontinentalnog rata koji uključuje ne samo konvencionalno naoružanje, već i kemijsko, biološko i nuklearno oružje (Polyakova, Lucas, Lo, Lamond, & Speranza, 2022). Sve su to mogući scenariji koji će utjecati ne samo na rusko-ukrajinski, već i na odnos Rusije i Ukrajine s ostatkom svijeta.

Korijen problema vjerojatno će ostati činjenica kako Rusija ne prihvaća Ukrajinu kao neovisnu državu i pitanje je hoće li je ikada prihvatiti. Članak Mearsheimera (2014), iako napisan prije invazije, i danas se može interpretirati u svjetlu događanja. Članak navodi kako bi Sjedinjene Američke Države i njihovi saveznici trebali odustati od svog plana vesternizacije Ukrajine i umjesto toga težiti tome da je učine neutralnom branom između NATO-a i Rusije, slično poziciji Austrije tijekom Hladnog rata. Zapadni čelnici trebali bi priznati da je Ukrajina toliko važna Putinu da ne mogu podržati tamošnji antiruski režim. To ne bi značilo da bi buduća ukrajinska vlada morala biti prorуска ili anti-NATO. Naprotiv, cilj bi trebala biti suverena Ukrajina koja ne spada ni u Rusiju ni Zapadu. Kako bi postigli ovaj cilj, Sjedinjene Države i njihovi saveznici trebali bi javno odbaciti mogućnost širenja NATO-a i na Gruziju i na Ukrajinu. Zapad bi također trebao pomoći u izradi plana ekonomskog spašavanja Ukrajine koji bi zajednički financirali EU, Međunarodni monetarni fond, Rusija i Sjedinjene Američke Države – prijedlog koji bi Moskva trebala pozdraviti, s obzirom na njen interes da ima prosperitetnu i stabilnu Ukrajinu na svom zapadu. No, ovakva budućnost, koliko se čini kao dobitna opcija za sve strane, vjerojatno je nemoguća zbog sada već teško narušenih odnosa dviju zemalja.

Odnos između Rusije i Zapada po prirodi je težak, dvije strane su razdvojene vrlo različitim strateškim kulturama, a Moskva ne prihvaća međunarodni poredak koji predvodi SAD u kojem

Rusija nije priznata kao glavna svjetska sila. Odnosi imaju tendenciju pogoršavanja u budućnosti, a glavni problem je pokušaj proširenja NATO-a na istok, a posebice uključivanje Ukrajine. Rusija i dalje to vidi kao prijetnju svojim temeljnim interesima i teško da će ovaj stav u budućnosti promijeniti. Neizazvana i neopravdana vojna agresija Rusije protiv Ukrajine, koja krši međunarodno pravo, globalnu sigurnost i stabilnost, natjerala je milijune Ukrajinaca da napuste svoje domove, što dugoročno ima štetan učinak na zemlju. Iako se konačni ishod aktualnog stanja još uvijek ne može predvidjeti, sigurno je kako situacija šteti objema stranama. Ekonomska šteta bit će značajna ne samo za Ukrajinu i Rusiju, već i za ostatak svijeta.

7. ZAKLJUČAK

Predmet ovog diplomskog rada su ključni problemi u rusko-ukrajinskim odnosima. Povijesno gledano, Rusija veći dio Ukrajine smatra svojim dijelom, a Ruse i Ukrajince jednim narodom. Fokus rada bio je na dinamici zbivanja u Ukrajini u kontekstu rusko-ukrajinskih odnosa, uz analizu unutarnjih zbivanja u obje zemlje. Identificirano je niz povijesnih i aktualnih kriza koje se međusobno presijecaju, od kojih svaka pogoršava stanje. Cilj rada bio je istražiti, analizirati i objasniti složene rusko-ukrajinske odnose kako bi se detektirali ključni problemi koji su u konačnici doveli do invazije Rusije na Ukrajinu. Cilj rada također je bio, na temelju analize aktualnog stanja, projicirati moguće scenarije i budućnost odnosa dviju zemalja u međunarodnom kontekstu. Kroz pisanje rada ponuđeni su odgovori na postavljena istraživačka pitanja:

Na kojim se povijesnim činjenicama temelje ključni problemi odnosa Rusije i Ukrajine danas?

Rusija i Ukrajina dijele zajedničku burnu i problematičnu prošlost još od 10. stoljeća. I Rusija i Ukrajina dijele iste kulturne korijene. Međutim, tijekom vremena obje su zemlje razvile različite kulturne i političke identitete. Dok se Kijev opirao pokušajima Moskve da nametne svoju nadmoć nad Ukrajinom, Rusija je uvijek inzistirala na tome da je Ukrajina uvijek bila dio Rusije. Međutim, unatoč neprijateljstvu između dva naroda, Ukrajina je bila dio Sovjetskog Saveza više od sedam desetljeća. Gospodarstva Rusije i Ukrajine bila su duboko isprepletana. Ukrajinske tvornice u Dnjepropetrovsku bile su vitalni dio vojno-industrijskog kapaciteta SSSR-a, a kroz Ukrajinu su prolazili najveći ruski izvozni plinovodi. Godine 1991. više od 90 posto Ukrajinaca glasalo je za proglašenje neovisnosti od raspadajućeg Sovjetskog Saveza. Ali Rusija se nastavila miješati u poslove zemlje. Na predsjedničkim izborima u Ukrajini 2004. Kremlj je podržao proruskog kandidata Viktora Janukoviča. Sumnje na izborne prijekave potaknule su Narančastu revoluciju, koja je Janukoviča svrgnula s vlasti. Krim je postao žarište u borbi između Kijeva i Moskve, s ruskim vojnicima koji su preuzeli kontrolu nad južnim poluotokom koji graniči s Crnim morem. Poluotokom je stoljećima vladala Rusija kada ga je sovjetski vođa Nikita Hruščov poklonio Kijevu 1954. godine. Ukrajina nakon raspada SSSR-a teži zapadu, Europskoj uniji i NATO-u, no Rusija to smatra diskretnom prijetnjom, što dovodi

do zaošttravanja odnosa i sukoba 2014. godine.

Zaključno, na temelju detaljne analize može se potvrditi postavljena H1: Temelj problematike rusko-ukrajinskih odnosa leži u gospodarskoj, socijalnoj i političkoj povezanosti dviju zemalja od najranije povijesti.

Koji su interesi današnje Ukrajine?

Ukrajina danas teži Zapadu i Europskoj uniji. Ukrajinci danas, osobito u središnjim i zapadnim regijama, traže budućnost kao dio Zapada i, idealno, kao članice Europske unije i NATO-a. Gospodarstvo Ukrajine je postojano raslo u prvim godinama 21. stoljeća, ali je politička situacija u Ukrajini ostala napeta dok je težila članstvu u NATO-u i Europskoj uniji (EU), a istovremeno i bližim odnosima s Rusijom.

Koji su interesi Rusije u Ukrajini?

Rusija ima duboke kulturne, gospodarske i političke veze s Ukrajinom, a Ukrajina je na mnogo načina ključna za ruski identitet i viziju Rusije u svijetu. Nakon raspada Sovjetskog Saveza, mnogi su ruski političari na razvod s Ukrajinom gledali kao na povijesnu grešku i prijetnju položaju Rusije kao velike sile. Širenje EU-a prema istoku i potporu Zapada prodemokratskom pokretu u Ukrajini – počevši od Narančaste revolucije 2004., do proširenja NATO-a, Rusi su dočekali protivljenjem.

Kako rusko-ukrajinske odnose vidi ostatak svijeta?

EU još od sukoba 2013. i 2014. godine naglašava kako su države članice složne po pitanju sankcija Rusiji uz podržavanje diplomatskih odnosa. Također, u isto vrijeme EU podupire ukrajinsku politiku teritorijalne cjelovitosti, s aktualizacijom teme pridruživanja Ukrajine Uniji. NATO također najoštrije osuđuje rat Rusije protiv Ukrajine – koja je neovisna, miroljubiva i demokratska zemlja i bliski partner NATO-a. Svijet uglavnom, izuzev nekih zemalja Bliskog istoka, vidi Ukrajinu kao neovisnu suvremenu državu s perspektivom u okvirima Europske unije i bez utjecaja Rusije.

Što je motiviralo poteze Rusije protiv Ukrajine?

Upravo navedene činjenice, približavanje Ukrajine Zapadu. Putin je izdao zahtjeve koji su uključivali *de facto* pravo veta na širenje NATO-a i obuzdavanje NATO-ovih snaga u zemljama koje su bile članice prije 1997. godine. Također je u jednom od svojih govora naveo kako su različiti ukrajinski i bjeloruski identiteti proizvod strane manipulacije i da danas Zapad slijedi korake ruskih imperijalnih suparnika u korištenju Ukrajine (i Bjelorusije) kao dijela „antiruskog projekta“.

Što je pokrenulo krizu odnosa 2014. godine?

Ukrajina je bila na svom putu približavanju Europskoj uniji. Ukrajinska proeuropska putanja naglo je zaustavljena u studenom 2013., kada je planirani sporazum o pridruživanju s EU-om propao samo nekoliko dana prije nego što je trebao biti potpisan, no Janukovič je popustio pred intenzivnim pritiskom Moskve. U Kijevu su izbili ulični prosvjedi, nazvani Euromajdan. Prosvjedi su slijedom događanja prerasli u najkrvavije u postsovjetskoj povijesti Ukrajine. Iste su godine proruski prosvjednici postajali sve agresivniji na Krimu, a skupine naoružanih ljudi na čijim uniformama nisu bile jasne oznake za identifikaciju okružile su zračne luke u Simferopolju i Sevastopolju. Dana 6. ožujka krimski parlament izglasao je odcjepljenje od Ukrajine i pridruživanje Ruskoj Federaciji, s javnim referendumom o tom pitanju zakazanim za 16. ožujka 2014. godine. Taj potez pozdravila je Rusija i naširoko osudio Zapad. Dok je Rusija otvoreno vršila ekonomski pritisak na privremenu vladu u Kijevu, ruski su dužnosnici javno izjavili da nemaju dodatnih planova na ukrajinskom teritoriju. Početkom travnja 2014., međutim, NATO-ov briefing za novinare otkrio je prisutnost procijenjenih 40.000 ruskih vojnika, okupljenih u stanju visoke pripravnosti, odmah preko ukrajinske granice. Nakon toga, teško naoružani proruski napadači upali su u vladine zgrade u istočnim ukrajinskim gradovima Donjecku, Lugansku, Horlivki i Kramatorsku.

Analizom povijesti, aktualnog stanja i perspektiva može se potvrditi H2: Sve veća integracija Ukrajine u euroatlantske institucije, a posebno u NATO, dovela je do eskalacije odnosa dviju zemalja i ruske invazije.

Koji su konačni ciljevi Rusije, a koji Ukrajine?

Službeno, cilj Rusije je demilitarizirati i denacificirati Ukrajinu, a ono što se trenutno događa, Rusija naziva „specijalna vojna operacija“, a ne invazija. Početni cilj ruskog vođe bio je napasti Ukrajinu i svrgnuti njezinu vladu, čime bi se okončala ukrajinska želja da se pridruži zapadnom obrambenom savezu NATO-u i Europskoj uniji. No, vidljivo je kako je i nakon više od šest mjeseci neuspjeha Rusija odustala od pokušaja zauzimanja glavnog grada Kijeva i usmjerila je svoje ambicije na istok i jug Ukrajine. Pokretanjem invazije 24. veljače Putin je rekao ruskom narodu da mu je cilj „demilitarizirati i denacificirati Ukrajinu“. Njegov deklarirani cilj bio je zaštititi ljude koji su podvrgnuti, kako je rekao, osmogodišnjem maltretiranju i genocidu od strane ukrajinske vlade. Uskoro je dodan još jedan cilj: osiguranje neutralnog statusa Ukrajine. Točni ciljevi Rusije zapravo su nejasni, a odgovori se mogu tražiti u više smjerova, od rata protiv NATO-a i Europske unije preko Ukrajine, do demonstracije svoje moći. Nadalje, cilj može biti i zastrašivanje, pogotovo u svjetlu mogućeg nuklearnog rata. No, pravi konačni ciljevi i dalje su nepoznanica. Ciljevi Ukrajine u ovom su trenutku obrana, a o dugoročnim ciljevima može se govoriti u kontekstu mogućih scenarija.

Kakva je perspektiva rusko-ukrajinskih odnosa?

Iz sadašnje perspektive i dalje aktualnih sukoba, budućnost rusko-ukrajinskih odnosa još uvijek je nepoznata. Putinova spremnost da eskalira sukob u Ukrajini značajno povećava potencijal za sukob između Rusije i NATO-a. To obuhvaća niz mogućnosti: od sukoba relativno niske razine unutar i oko članica NATO-a na prvoj liniji do velikog europskog, a možda čak i transkontinentalnog rata. Korijen problema vjerojatno će ostati činjenica kako Rusija ne prihvaća Ukrajinu kao neovisnu državu i pitanje je hoće li je ikada prihvatiti.

LITERATURA

- Administration of William J. Clinton.* (1994). Preuzeto 18. lipnja 2022 iz <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-1994-01-17/pdf/WCPD-1994-01-17-Pg41.pdf>
- Al Jazeera. (2022). *Timeline: Week 18 of Russia's war in Ukraine.* Preuzeto 2. srpnja 2022 iz <https://www.aljazeera.com/news/2022/7/1/ukraine-war-timeline>
- Alekseyevich Yerofeyev , I. (2022). *Soviet Ukraine in the postwar period - The last years of Stalin's rule.* Preuzeto 11. svibnja 2022 iz Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/Soviet-Ukraine-in-the-postwar-period>
- Appels, S. (2019). *The Legacy of Kievan Rus': The Memory War between Russia and Ukraine.* Preuzeto 4. svibnja 2022 iz Institute for a Greater Europe: <https://www.institutegreatereurope.com/single-post/2019/02/18/the-legacy-of-kievan-rus-the-memory-war-between-russia-and-ukraine>
- Astrov, V., Ghodsi, M., Grieveson, R., Holzner, M., Landesmann, M., Kochnev, A., . . . Tverdostup, M. (2022). *Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term.* Vienna : The Vienna Institute for International Economic Studies.
- Bachmann, K., & Lyubashenko, I. (2014). *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention .* Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH .
- Barbieri, J. (2020). The Dark Side of Decentralization Reformin Ukraine: Deterring or Facilitating Russia-Sponsored Separatism? U H. Shelest, & M. Rabinovych , *Decentralization, Regional Diversity, and Conflict* (str. 211-256). Palgrave Macmillan, Cham.
- Bednarek, J., Bohunov, S., Kokin, S., Kulakovsky, P., Majewski, M., Mierecki, P., . . . Tykhomyrov, V. (2009). *Holodomor: The Great Famine in Ukraine 1932–1933.* Warsaw–Kiev: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Bloomberg. (2022). *A Visual Guide to the Russian Invasion of Ukraine.* Preuzeto 2. srpnja 2022 iz <https://www.bloomberg.com/graphics/2022-ukraine-russia-us-nato-conflict/>
- Brandenberger, D. (2002). *National Bolshevism: Stalinist Mass Culture and the Formation of Modern Russian National Identity, 1931-1956.* Cambridge, MA: Harvard University

Press.

Chaisty, P., & Whitefield, S. (2016). Putin's Nationalism Problem. U A. PIKULICKA-WILCZEWSKA, & R. SAKWA, *Ukraine and Russia People, Politics, Propaganda and Perspectives* (str. 157-163). Bristol: E-International Relations .

Coynash, H. (2015). *Deadly secret: Putin criminalizes disclosure of Russian losses in Ukraine*. Preuzeto 18. lipnja 2022 iz <https://khpg.org/en/1432849584>

D'Anieri, P., Kravchuk, R., & Kuzio, T. (2018). *Politics and society in Ukraine*. London: Routledge.

Duclos, M. (2022). *The War in Ukraine - Scenarios for a "Way Out" of the Crisis*. Preuzeto 2. srpnja 2022 iz <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/war-ukraine-scenarios-way-out-crisis>

European Council. (2022). *EU response to Russia's invasion of Ukraine*. Preuzeto 27. lipnja 2022 iz <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>

Franklin, S., & Shepard, J. (1996). *The Emergence of Rus 750-1200* . Harlow: Longman Group Limited .

Gilbert, M. (1994). *The First World War : a complete history*. New York: Henry Holt.

Goldgeier, J. (2016). *PROMISES MADE, PROMISES BROKEN? WHAT YELTSIN WAS TOLD ABOUT NATO IN 1993 AND WHY IT MATTERS*. Preuzeto 30. lipnja 2022 iz <https://warontherocks.com/2016/07/promises-made-promises-broken-what-yeltsin-was-told-about-nato-in-1993-and-why-it-matters/>

Grajewski, M. (2022). *Latest analyses of Russia's war on Ukraine*. European Parliamentary Research Service.

Haesebrouck, T., Taghon, S., & Van Coppenolle, H. (2022). *GIES OCCASIONAL PAPER THE WAR IN UKRAINE | March - April 2022*. GIES.

Harding, L. (2014). *Vladimir Putin arrives in Crimea for Victory Day celebrations*. Preuzeto 15. lipnja 2022 iz the Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/09/vladimir-putin-arrives-crimea-victory-day-ukraine>

Hohlov, I. (2020). *Relationship of Ukraine and Russia: The Perspective of a Strategic Partnership Agreement*. Preuzeto 29. lipnja 2022 iz <https://www.iir.cz/relationship-of-ukraine-and-russia-the-perspective-of-a-strategic-partnership-agreement>

Institute for the Study of War. (2022). *Critical Threats Project*. Preuzeto 30. lipnja 2022 iz <https://www.criticalthreats.org/>

- Internet Encyclopedia of Ukraine. (2001). *Volodymyr the Great*. Preuzeto 2. svibnja 2022 iz <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CV%5CO%5CVolodymyrtheGreat.htm>
- Ishchenko, V. (2022). *A Russian Invasion of Ukraine Could Destabilize Russia's Political Order*. Preuzeto 25. lipnja 2022 iz Truthout: <https://truthout.org/articles/a-russian-invasion-of-ukraine-could-destabilize-russias-political-order/>
- Kappeler, A. (2014). Ukraine and Russia: Legacies of the Imperial Past and Competing Memories. *Journal of Eurasian Studies*, 5(2), str. 107-115.
- Khatu, J. (2022). *Opinion – The European Union's Status in the Russia-Ukraine Crisis*. Preuzeto 15. lipnja 2022 iz <https://www.e-ir.info/2022/02/02/opinion-the-european-unions-status-in-the-russia-ukraine-crisis/>
- Kohut, Z. E. (1986). The Development of a Little Russian Identity and Ukrainian Nationbuilding. *Harvard Ukrainian Studies*, 10(3/4), str. 559-576.
- Kohut, Z. E. (1988). *Russian Centralism and Ukrainian Autonomy: Imperial Absorption of the Hetmanate, 1760s–1830s*. Cambridge MA: Harvard Ukrainian Research Institute.
- Kuzio, T. (2000). *Ukraine: Perestroika to Independence*. London: MACMILLAN PRESS LTD.
- Kuzio, T., & D'Anieri, P. (2018). *The Sources of Russia's Great Power Politics: Ukraine and the Challenge to the European Order*. Bristol: E-International Relations .
- Kuzlo, T. (1998). Ukraine: Coming to terms with the soviet legacy. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 14(4), str. 1-27.
- Laruelle, M. (2020). Russia's Niche Soft Power: Sources, Targets, and Channels of Influence. *French Institute of International Relations*, 30.
- Makuch, A. (2022). *Ukraine*. Preuzeto 2. lipnja 2022 iz <https://www.britannica.com/place/Ukraine>
- Mankoff, J. (2022). Russia's War in Ukraine: Identity, History, and Conflict. *CSIS*, str. 1-12.
- Mark, J. J. (2018). *Kievan Rus*. Preuzeto 2. svibnja 2022 iz Worldhistory: https://www.worldhistory.org/Kievan_Rus/
- Masters, J. (2022). *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*. Preuzeto 19. lipnja 2022 iz <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>
- Masters, J. (2022a). *Why NATO Has Become a Flash Point With Russia in Ukraine*. Preuzeto

14. lipnja 2022 iz <https://www.cfr.org/backgrounder/why-nato-has-become-flash-point-russia-ukraine>
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5), str. 77-89.
- Miller, A. (2003). *The Ukrainian Question: Russian Empire and Nationalism in the 19th Century*. Budapest: Central European University Press.
- Nation, R. C. (2000). *NATO's Relations with Russia and Ukraine*. Preuzeto 3. srpnja 2022 iz <https://www.nato.int/acad/fellow/98-00/nation.pdf>
- NATO. (2020). *Partnership for Peace programme*. Preuzeto 19. lipnja 2022 iz https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm
- NATO. (2022). *NATO's response to Russia's invasion of Ukraine*. Preuzeto 30. lipnja 2022 iz https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm
- Oguzlu , T. (2022). *ANALYSIS - NATO's impasse in the Ukraine-Russia War*. Preuzeto 15. lipnja 2022 iz <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-natos-impasse-in-the-ukraine-russia-war/2563261>
- Open Society Foundations. (2019). *Understanding Ukraine's Euromaidan Protests*. Preuzeto 20. lipnja 2022 iz <https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/understanding-ukraines-euromaidan-protests>
- Plokhly, S. (2008). *Ukraine & Russia: Representations of the past*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto.
- Plokhly, S. (2020). The Russian Question: Understanding the Russo–Ukrainian Entanglement. U M. Pavlyshyn, *Cossacks in Jamaica, Ukraine at the Antipodes* (str. 768-787). Academic Studies Press.
- Polyakova, A., Lucas, E., Lo, B., Lamond, J., & Speranza, L. (2022). *What Does Europe Look Like 3-7 Years After Russia's War in Ukraine?* Preuzeto 18. lipnja 2022 iz CEPA: <https://cepa.org/what-does-europe-look-like-3-7-years-after-russias-war-in-ukraine/>
- Psaropoulos, J. (2022). *Timeline: Week 18 of Russia's war in Ukraine*. Preuzeto 3. srpnja 2022 iz <https://www.aljazeera.com/news/2022/7/1/ukraine-war-timeline>
- Radio Free Europe/Radio Liberty. (2010). *Yushchenko Praises Guilty Verdict Against Soviet Leaders For Famine*. Preuzeto 10. svibnja 2022 iz https://www.rferl.org/a/Yushchenko_Praises_Guilty_Verdict_Against_Soviet_Leaders_For_Famine/1929566.html
- Rawi, A. (2005). *National Purpose in the World Economy: Post-Soviet States in Comparative*

- Perspective*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Ray, M. (2022). *The Poroshenko administration*. Preuzeto 8. lipnja 2022 iz <https://www.britannica.com/place/Ukraine/additional-info#history>
- Saenko, V., Ivanov, V., Tsyb, A., & Bogdanova, T. (2011). The Chernobyl Accident and its Consequences. *Clinical Oncology*, 23(4), str. 234-243.
- Schmidt, P. (2016). Reasons for Big “Blunders”—EU Policy towards Ukraine. *L’Europe en formation*, 381, str. 75-100.
- Silber, C. (2022). *So far, official statements from the region have ranged from rejecting Russia’s moves to treating them as a natural extension of existing policy*. Preuzeto 1. srpnja 2022 iz <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/middle-east-responses-ukraine-crisis>
- Slaveski, F. (2021). *Remaking Ukraine after World War II: The Clash of Local and Central Soviet Power (New Studies in European History)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sonne, P. (2014). *Russian Nationalists Feel Let Down by Kremlin, Again*. Preuzeto 5. lipnja 2022 iz <https://www.wsj.com/articles/russian-nationalists-feel-let-down-by-kremlin-again-1404510139>
- State Statistics Committee of Ukraine. (2001). *General results of the census*. Preuzeto 15. lipnja 2022 iz <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/>
- Stebelsky, I. (2007). *Ukraine*. Preuzeto 9. svibnja 2022 iz Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Ukraine>
- Steele, J. (1988). *Eternal Russia: Yeltsin, Gorbachev, and the Mirage of Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Szeptycki, A. (2014). Independent Ukraine. U K. Bachmann, & I. Lyubashenko, *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention* (str. 19-42). Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- The Guardian. (2016). *From one Vladimir to another: Putin unveils huge statue in Moscow*. Preuzeto 4. svibnja 2022 iz <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/04/vladimir-great-statue-unveiled-putin-moscow>
- The Washington Institute. (2022). *The UN Resolution on Ukraine: How Did the Middle East Vote?* Preuzeto 2. srpnja 2022 iz <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/un-resolution-ukraine-how-did-middle-east-vote>
- Topor, L. (2022). *Opinion – Strategic Perspectives on the Russia-Ukraine War*. Preuzeto 30.

lipnja 2022 iz <https://www.e-ir.info/pdf/95834>

Torbakov, I. (2014). "This Is a Strife of Slavs among Themselves": Understanding Russian-Ukrainian Relations as the Conflict of Contested Identities. U K. Bachmann, & I. Lyubashenko, *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention* (str. 183-206). Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.

Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian. (1997). Preuzeto 12. lipnja 2022 iz <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/Part/volume-3007-I-52240.pdf>

Vanderbilt. (2020). *Summary of Ukrainian history (from various sources)*. Preuzeto 28. svibnja 2022 iz https://www.vanderbilt.edu/olli/class-materials/Summary_of_Ukrainian_history.pdf

Van Metre, L., Gienger, V. G., & Kuehnast, K. (2015). *The Ukraine-Russia Conflict: Signals and Scenarios for the*. United States Institute of Peace.

Watson, E. (2022). *100 days of war in Ukraine: A timeline*. Preuzeto 2. srpnja 2022 iz <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-russia-war-timeline-100-days/>

Welt, C. (2022). *Russia's Invasion of Ukraine: Overview of U.S. Sanctions and Other Responses*. INSIGHT: Congressional Research Service.

Wolczuk, K. (2001). *The Moulding od Ukraine*. Budapest: Central European University Press.

POPIS SLIKA

Slika 1. Ratno stanje u Ukrajini 7. rujna 2022.	47
--	----

PRILOZI